

ADALÉKOK A NAGY OKTÓBERI SZOCIALISTA FORRADALOMBAN ÉS A SZOVJETUNIÓ POLGÁRHÁBORÚJÁBAN RÉSZT VETT MAGYAR INTERNACIONALISTÁK TÖRTÉNETÉHEZ

(1917—1922)

Györkei Jenő és Józsa Antal főhadnagyok

A nemzetközi proletariátus felszabadító harcának egyik legszebb szakasza az első világháború idején orosz hadifogságba került különböző nemzetiségű hadifoglyok és az orosz munkások, parasztok együttes küzdelme az első proletárforradalom győzelmes kivívásáért, majd a fiatal szovjet államra törő külső és belső ellenforradalom leveréséért.

A szovjet történelemírás már közvetlenül a polgárháború befejezése után hozzáfogott a több kötetre tervezett „Polgárháború története” című mű kutató munkájához, a huszas évek végén pedig Makszim Gorkij vezetésével az anyaggyűjtéshez. Ehhez a nagyjelentőségű munkához hozzájárult a Sarló és Kalapács¹ című magyarnyelvű folyóirat is, amely közölte azoknak a visszaemlékezéseknek egy részét, amelyek a Szovjetunióban élő magyar internacionalisták Bajtársi Köreiben a huszas évek végén és a harmincas évek első felében hangzottak el. A tervezett nagy történelmi munka jelentős helyet biztosított a különböző nemzetiségű internacionalisták harcainak is.

A harmincas évek közepén a Bajtársi Köröket feloszlatták. A Bajtársi Körök összegyűjtött anyaga levéltárba került, de azok feldolgozásához azóta sem fogott hozzá senki.

Varga Gyula altábornagy, mint a Szovjet Hadsereg múzeumának munkatársa, az internacionalista ezredek egyik volt szervezője, a Bajtársi Körök működése idején számos, a magyar internacionalistákra vonatkozó levéltári anyagot tárt fel, de feldolgozására és publikálására azonban nem nyílt lehetőség.

¹ Sarló és Kalapács (1929. december — 1937. március) a Szovjetunióban élő magyarajkú dolgozók és a Vörös Hadsereg volt magyar internacionalistáinak folyóirata. Megjelent 1929 decembere és 1934 februárjáig havonta egyszer, 1934. március 1-től 1937. március 15-ig havonta kétszer.

Magyarországon egy-két beszédben elhangzott célzason kívül a legutóbbi időkig alig találkozunk a magyar internacionalistáknak a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban, majd a polgárháborúban vívott hősi harcával, a magyar internacionalisták neveivel. Még a széles körben ismert „Magyar nép története” című munka is csak — amely a középiskolai és huzamosabb ideig az egyetemi történelmi oktatás alapjául szolgált —, alig egy negyed mondatban tesz említést a magyar nép, a nemzetközi munkásmozgalom e dicső korszakáról.

A közel 100.000 volt magyar hadifogolynak fegyveres részvétele az orosz proletárforradalomban, ha tisztán a számszerűséget nézzük is, nagyjelentőségű, és kitűnő példája a magyar munkások és parasztek hagyományos internacionalizmusának. A magyar internacionalisták igaz történetének feltárását nemcsak a történelemtudomány, hanem az ifjúság helyes tájékoztatása és nevelése is megköveteli. E témakörben úttörő munkaként említhető Milei Györgynek „A hadifogoly magyarok kommunista szervezeteinek kialakulása és tevékenysége Szovjet-Oroszországban 1917—1918”² című tanulmánya, amely kísérletet tesz a Kommunista Magyarországi Pártja megalakulása egyes körülményeinek tisztázására.

Ezzel a marxista jellegű feldolgozások ki is merülnek.

A polgári történetírásnak a 20—30-as években kedvelt témája volt az oroszországi hadifogoly története. Több könyv is megjelent. A legjelentősebb ezek közül a kétkötetes „Hadifogoly magyarok története”⁴ című munka. A mű második kötete kizárólag az oroszországi hadifoglyokkal foglalkozik. Az idézett munka inkább népszerű, mint tudományos feldolgozás. Naplószerűen tárgyalja a hadifogolyok életét érintő eseményeket. A kötet fejezeteinek írói forrásként főleg a volt hadifogoly tisztek naplóját, visszaemlékezéseit, a dán, a svéd vöröskeresztes megbízottak jelentéseit használták fel, de kismértékben támaszkodtak a hazai levéltárak és a korabeli sajtó anyagára is. A mű szerzői a szovjet írók munkáit figyelmen kívül hagyva — a nagyszámban emigrált fehér-gárdisták tollából megjelent kiadványok alapján írják le az oroszországi eseményeket.

A „Hadifogoly magyarok története” az uralkodó osztályok szemzőgéből, azok érdekét figyelembe véve tárgyalja a hadifogoly mozgalmakat is. Előszóval emeli ki a magyar ellenforradalmi érzelmű hadifoglyok által Kalmikovnak, Oszipovnak, a fehér finneknek, a buharai emírenek, az angoloknak stb. nyújtott támogatást, ugyanakkor elítéli a magyar munkás és paraszt hadifogoly tömegeknek a szovjethatalom

² A Magyar Nép Története. Rövid áttekintés. Írták: Heckenast Gusztáv Karácsonyi Béla, Lukács Lajos, Spira György. Megjelent több kiadásban 1950—1955 között. Lásd: 1951. kiadás. 405. old.

³ Magyar—orosz történelmi kapcsolatok. Művelt Nép, Budapest, 1956. 315—406. old.

⁴ Hadifogoly magyarok története. II. kötet. Szerk. Baja Benedek, dr. Lukinich Imre Pilch Jenő, Zilahy Lajos. Athenaeum, Budapest, 1930—1931.

iránti szimpátiáját. A magyar hadifoglyok Vörös Hadseregbe történő tömeges belépésének és harcának történetét egyszerűen meghamisítja, vagy legjobb esetben elhallgatja. Kénytelen azonban — több helyen is — beismerni, hogy a hadifoglyokat, beleértve a kizsákmányoló osztályokhoz tartozó tiszteket is, a Vörös Hadsereg mentette meg a biztos pusztulástól, a fehér csapatok kegyetlen terrorjától.

Az elmondottak alapján a könyv távoiról sem nyújt teljes és hiteles képet a magyar hadifoglyok történetéről.

A témának sokoldalú forrásanyagra támaszkodó tudományos marxista feldolgozásával egyelőre még adós a történelemtudomány.

*

Az első világháború hatalmas tömegeket mozgatott meg, sodort el a szeretett otthontól és juttatott a tömegsírba, vagy legjobb esetben hadifogságba. A háború folyamán 73,515.000 embert mozgósítottak a hadviselő államok kormányai, ebből az antant országaira 48,355.000, a központi hatalmakra (ide tartozott Ausztria-Magyarország) 25,160.000 esett. Nem lehet ilyen méretek mellett — a háború gépesítése következtében — csodálkozni azon, hogy az elesettek, a sebesültek és a hadifoglyok millióiról kell beszélni. Orosz hadifogságba körülbelül két és félmillió német és osztrák-magyar katona került.

A Vöröskereszt hivatalos, de nem teljes adatai alapján orosz hadifogságba esett:

Németországi tiszték és tisztjelöltek	22.082
Németországi katonák	165.000
Osztrák-Magyar hadsereg tisztjei	54.146
Osztrák-Magyar hadsereg katonái	2,050.000
A török hadsereg tisztjei	950
A török hadsereg katonái	50.000
A bolgár hadsereg tisztjei és katonái	200

Összesen: 2,342.378

ember.⁵

Magyarországon a háború belejezése után a hadifoglyok számára vonatkozó adatokat erősen retusálták. Az 1930-ban kiadott „Hadifogly magyarok története” 1,479.289 főre becsüli és egyben közli a Belügy-minisztérium valószínűleg teljesebb 1,693.000-es adatát is.⁶

A magyar férfi lakosság katonaköteles korosztályainak tekintélyes százaléka került orosz fogságba. A monarchiából származó hadifoglyok közül a magyarok körülbelül 5—600.000-et tettek ki

A hadifoglyokat 400 táborban helyezték el, ebből 300 európai, 100 pedig ázsiai Oroszországban volt. A cári hatóságok a német és magyar hadifoglyokat megbízhatatlannak tartották, ezért főleg az

⁵ Lásd: Rabinovits József: A forradalmi hadifogly pártszervezetek működéséről. Sarló és Kalapács, 7. sz. 31—39. old.

⁶ Hadifogly magyarok története. I. kötet. Szerk. Baja Benedek, Lukinich Imre, Pilch Jenő, Zilahy Lajos. Athenaeum, 1930. 73—74. old.

1904—5-ös japán—orosz háború előtt és után Kelet-Szibériában és Távol-Keleten épített nagybefogadóképességű katonavárosokban helyezték el őket. A szokatlan klíma, a rossz élelmezés, a hiányos ruházkodás, az elégtelen egészségügyi ellátottság következtében 1915-ben Szeretyenszkben 14.000 emberből 11.000, a Vlagyivosztk melletti Stokovóban az 1914—1915-ös évek telén 9000-ból 7000 pusztult el.⁷

1915-ben negyven, 1916-ban huszonöt, 1917-ben harminchárom fogolytáborban lépett fel tömeges járványos megbetegedés. 1914 és 1917 között a Vöröskereszt hivatalos jelentése szerint 471.398 hadifogoly pusztult el a táborokban vagy a nehéz és egészségre ártalmas munkák végzése közben. Ez a szám 158.817 fővel haladta meg az osztrák-magyar hadsereg össz halott veszteségét a keleti fronton 1914 és 1918 között.⁸

1915 folyamán a tömeges mozgósítások következtében az orosz gazdasági életben munkaerőhiány lépett fel. A munkaerőszükségletet a hadifoglyok munkába állításával igyekeztek biztosítani. Egy már 1915-ben az urali bányákban a bányászok 18 százaléka, a Donyec-medencében 11 százaléka, — helyenként 60 százaléka is — hadifogoly volt. Egy német statisztikus szerint európai Oroszországban 838, ázsiai Oroszországban pedig 18 helyen dolgoztak hadifoglyok.

1916-ban a hadifoglyok szerepe a termelésben még jobban megnőtt. Az év végén csak az európai Oroszország mezőgazdaságában 545.000 hadifogoly dolgozik, erdőirtáson 160.000, bányákban 294.000, cukorgyárakban 60.000, vasútvonalak építésén és csatornázási munkáknál 168.000, egyéb építési munkákon 103.000.⁹

A háború első és második évében szigorúan megtiltották a hadifoglyok elhelyezését és alkalmazását a két főváros, Pétervár és Moszkva környékén. 1916-ban azonban a szakmunkáshiány arra kényszerítette a cári hatóságokat, hogy munkaerőket toborozzanak a hadifogly táborokban. Előszeretettel alkalmaztak német, cseh és magyar hadifogly munkásokat, mert szaktudásuk messze meghaladta a háborús időkben beállított, sokszor a katonai szolgálat elől menekülő helyi betanított munkásokét.

Az üzemekbe került hadifoglyok nagy része hamar felismerte az orosz munkásosztály követeléseinek jogosságát és gyakran részt vettek a gyárban tartott gyűléseken. A közös munka és a közös sors tudata kifejlesztette az internacionalista szolidaritás érzéseit. A bolsevikok tudatosították az orosz és a hadifogly munkás összefogásának a gondolatát a közös ellenség, a cári önkény és a kapitalista kizsákmányolás elleni harcban.

Az 1917-es februári polgári demokratikus forradalom utáni hóna-

⁷ Pánttörténeti Intézet Archivuma. B. IV. 195. 3. 1. lap.

⁸ Lásd: Varga Gyula: Hadifoglyok a cárizmus és a Kerenszki-uralom idején. Sarló és Kalapács. 1933. 6. sz. 41—42. old.

⁹ Uo.

pokban a munkára irányított hadifoglyok száma tovább növekedett. Létszámuk meghaladta a másfél milliót. P. I. Ljascsenko szovjet akadémikus szerint ebben az időben — 1915. január 1-re vonatkozóan — az oroszországi ipari munkásság 2,5 millió¹⁰ főt számlált. Túlzás volna azonban állítani, hogy a másfél millió hadifogoly munkás mind ipari üzemekben dolgozott, mivel túlnyomó részt parasztok voltak, és így főleg a mezőgazdaságban, vasútépítésnél, bányákban alkalmazták őket.

A munkahelyeken uralkodó embertelen bánásmód, az orosz munkásokkal való közvetlen érintkezés rövid idő alatt forradalmasította a hadifoglyokat, akik különösen kitűntek antimilitarista propagandájukkal. A hadifoglyok a frontra induló oroszországi dolgozóknak elmesélték fogságbajutásuk körülményeit és rábeszélték őket, hogy ne harcoljanak, „szüntessék meg a háborút” és adják meg magukat. Fogságbajutásuk esetére még hazai címekkel is ellátták őket. Az agitáció méreteire és hatására jellemző a verhnye-ugyinszki hadifogoly tábor parancsnokának jelentése, amelyben azt írja, hogy „... a hadifoglyok többet ártanak nekünk a mi katonáinkkal való beszélgetésben itt a fogságban, mint amennyit a fronton árthatnak.”¹¹

1915 és 1916 folyamán a hadifoglyok forradalmi szervezeteket alakítottak és kapcsolatot teremtettek az illegális bolsevik szervezetekkel. Jelentősebb csoportok alakultak Tomszk, Omszk, Ivanovo-Voznyeszenszk, Kurszk, Kijev, Moszkva, Pétervár, Orenburg, Szaratov és más városok közelében elhelyezett táborokban. A mozgalom élén régi szervezett munkások és forradalmi értelmiségiek állottak. 1916 nyarán került a tomszki táborba Kun Béla, a Magyar Szociáldemokrata Párt kolozsvári titkára, a baloldali ellenzék egyik jelentős alakja, aki még ugyanebben az évben tagja lett a helyi bolsevik pártszervezetnek. Tomszk a magyar hadifogoly mozgalom egyik legjelentősebb központja lett. Kun Béla és a körülötte tömörülő Münnich Ferenc, Rabinovits József, Jaross Béla, Szilágyi Imre, Seidler Ernő, Reiner Károly, Gardi Gyula, Lipschitz Ernő alkották a kibontakozó mozgalom vezető gárdáját.

Számos hadifogolytábor forradalmi szervezete kapcsolatot teremtett az orosz forradalmárokkal és mozgósította az orosz munkásosztály harcával együttérző tagjait az 1917. januári és februári sztrájkokra és tüntetésekre. A februári polgári demokratikus forradalom győzelme után változás állott be a hadifoglyok helyzetében is. Szabadságot kaptak. Ez azonban múló jelenségnek bizonyult, mert a júliusi fordulat után a hadifoglyok mozgását erősen korlátozták. A májusi és júliusi tüntetések részvevőit bebörtönözték, a munkán lévő hadifoglyokat sárga VP (vojenno-plennij = hadifogoly) jelzéssel látták el és a sovinszta pogromok célpontjaivá tették. Számos tábor forradalmi érzelmű őrségét

¹⁰ P. I. Ljascsenko: A Szovjetunió népgazdaságának története. Állami Politikai Kiadó, Moszkva, 1952. II. kötet. 633. old. (oroszul)

¹¹ Idézi Varga Gyula: Hadifoglyok a cirizmus és a Kerenszki-uralom idején. Sarló és Kalapács. 1933. 6. sz. 41–42. old.

az Ideiglenes Kormány számára megbízható kozákokkal vagy erősen sovíniszta beállítottságú egységekkel váltották fel.

A hadifoglyoknak a februári forradalommal szemben táplált pacifista illúziói júliusban szertefoszlottak, s ahhoz a meggyőződéshez vezetett, hogy a számukra szabadulást és hazajutást jelentő békét, nem az orosz burzsoázia és a kispolgárság pártjainak segítségével, hanem csakis a bolsevikok vezetésével lehet kiharcolni.

A proletárszolidaritás, az internacionalizmus lenini értelmezése egyre inkább mindennapi harci feladattá vált. Az orosz munkásosztály fellépett az Ideiglenes Kormányban helyet foglaló pártok azon váúja ellen, hogy a központi hatalmak a hadifoglyok segítségével akarják elfoglalni a szibériai vasútvonalat. Ez és az ehhez hasonló vádák ürügyül szolgáltak a békéért harcoló munkás-, katona- és paraszttömegek, valamint a velük együtt harcoló forradalmi érzelmű hadifoglyok elleni üldöző hadjárat megindítására. Az Ideiglenes Kormány a német és osztrák-magyar hadifogságba került oroszországi hadifoglyok helyzetére hivatkozva szüntette meg a hadifoglyoknak azokat a jogait, amelyeket az orosz munkásosztály a februári—márciusi napokban vívott ki számukra. A bolsevikok határozottan felléptek a kormány ilyen irányú mesterkedéseivel szemben. A hadifoglyok csatlakoztak ehhez a harchoz. A dolgozók nemzetközi szolidaritásának elvéhez híven, Tomszk városában és környékén a hadifoglyok tiltakozó gyűléseket rendeztek a német és osztrák-magyar hadifogságban sínylődő oroszországi hadifoglyokkal szembeni rossz bánásmód ellen. A több ezer hadifoglyot megmozgató gyűlések határozatát közli a Tomszki Munkás-Katoná Szovjet Znamja Revoljucii (A Forradalom Zászlaja) című lapjának 1917. június 4-i száma. A határozat ígv hangzik:

„Mi, az osztrák-magyar és német hadseregek hadifoglyai, akik L. A. Michelson és a kincstár anzseri bányáiban dolgozunk, forró üdvözetünket küldjük szocialista elvtársainknak Stockholmba és kérjük, hogy adják át kormányainknak hatalmas tiltakozásunkat, az osztrák—német és török hadifogságban lévő orosz elvtársainkkal szembeni kegyetlen bánásmódjukért. Az orosz munkás elvtársak, akik jobb életfeltételekért harcolnak, kategórikusan ugyanazon viszonyokat követelik nekünk, hadifoglyok számára is. Ezért mi is energikusan követeljük, hogy orosz hadifogly elvtársainkkal nálunk, hazánkban is úgy bánjanak, mint ahogy itt az orosz elvtársak bennünket kezelnek.

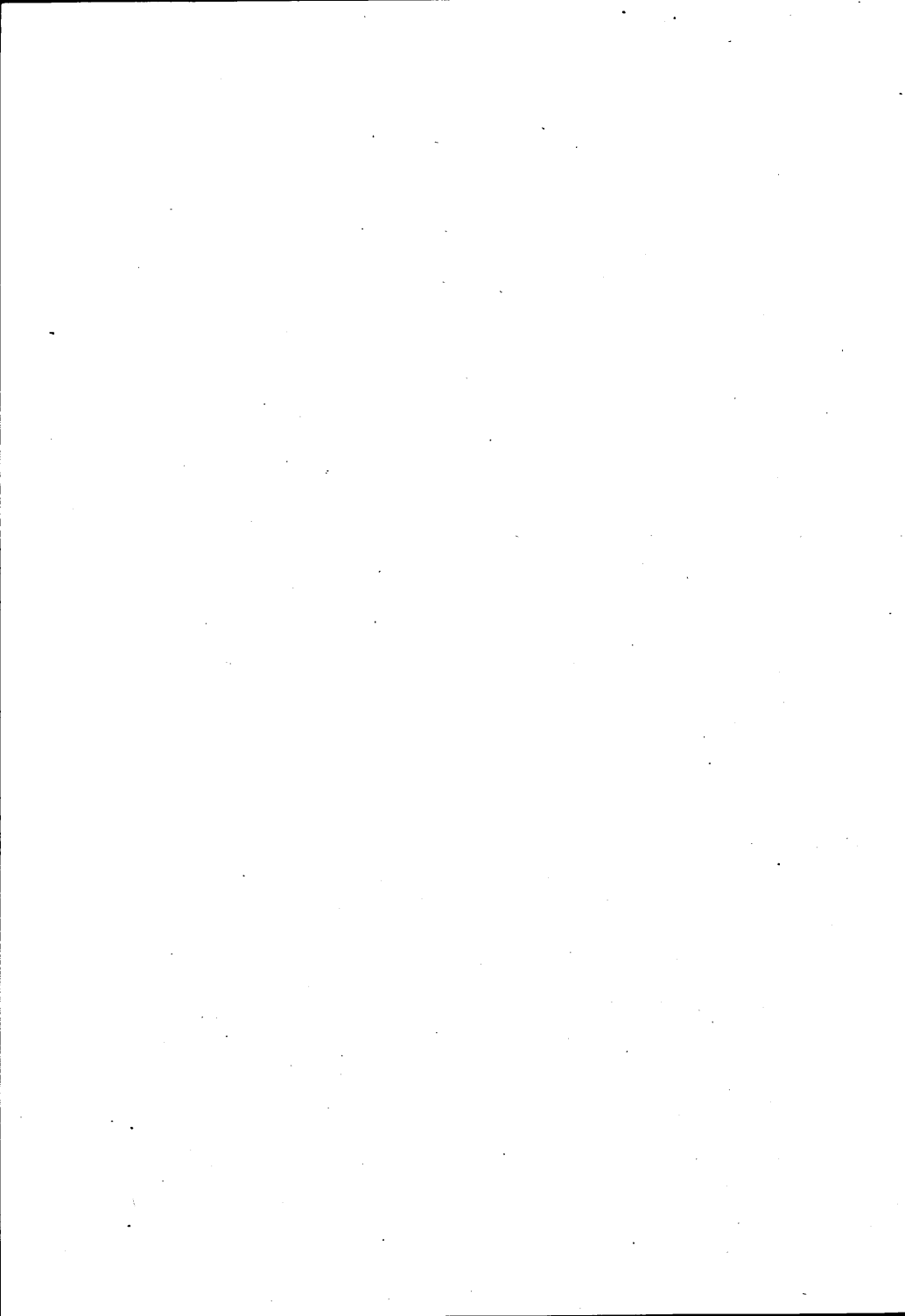
Éljen az Internacionále!

Az osztrák—német hadsereg 1400 hadifoglyá.”¹²

¹² Znamja Revoljucii. Tomszk. 1917. június. 4. sz. 4. old. L. A. Michelson szudzonkai bányája és a szomszédos anzseri kincstári bánya hadifogly munkásai 1917 május 28-án hozták az itt idézett tiltakozó határozatot, amelyet a stockholmi nemzetközi szocialista kongresszusra továbbítottak. A stockholmi nemzetközi szocialista kongresszus jellegéről és valódi kezdeményezőiről a hadifoglyok keveset tudtak. A kongresszus összehívását a német és osztrák—magyar imperialisták sugalmazták. Mesterkedésüket Lenin számos beszédben és cikkben leleplezte.

Frontbarátkozás a Tatárka alján 1917.

A fenti határozatot közlő cikk hírt ad arról, hogy a hadifoglyok keresetük bizonyos százalékát felajánlották az Oroszországból származó és a német birodalom, valamint a monarchia területén hadifogságban szenvedő munkás- és parasztestvéreik megsegítésére. Az összegyűlt összeget a Pétervári Munkás- és Katonaküldöttek Szovjetjén keresztül továbbították rendeltetési helyére. A cikk leleplezi az orosz földesúri és burzsoá sajtó hadifogoly ellenes uszításait, amelyek az volt a célja, hogy az Oroszországban élő többmillió hadifoglyot szembeállítsa az orosz munkás és paraszt tömegekkel, és így megfossa az elkövetkező sorsdöntő harcokban az utóbbiakat a politikailag és katonailag nem lebecsülendő szövetségésüktől. Az orosz burzsoá-földesúri kormánynak nem volt módjában arra gondolni, hogy a hadifoglyokat megnyerje az orosz munkás és paraszt tömegek elleni harcra. Ezért legalább semlegesíteni akarta őket, azzal, hogy a központi hatalmak fogságában lévő, Oroszországból származó hadifoglyokkal való rossz bánásmód kiszínezésével a védtelen hadifoglyok ellen hangolja a közvéleményt. Ez a kísérlete azonban a bolsevikok és a hadifogoly forradalmi szervezetek ellentámadásával meghiúsult. Az Oroszországban lévő német és osztrák-magyar hadifoglyok önzetlen nemzetközi szolidaritásának megnyilvánulásai leleplezték ezt a kísérletet.

„Ebben a tényben — olvassuk a Znamja Revoljucii már említett számában, amely hírt ad a hadifoglyok tiltakozó gyűléseiről, — világosan megmutatkozik a munkások nemzetközi szolidaritása. Itt láthatjuk a hadviselő államok néptömegei igazi törekvéseinek világos bizonyítékát...

Oroszország proletariátusa és forradalmi parasztsága ezen tény alapján saját szemével meggyőződhet, hogy kik a nép igazi ellenségei és kik a mostani véres öldöklés védelmezői.”¹³

A februári forradalom után Kun Béla, mint a tomszki kormányzó-sági pártbizottság tagja, jelentős elméleti és szervező munkát fejtett ki. A forradalmi hadifogoly sajtó — bár kezdetben még csak kézírásos újságfordítások vagy litografált újságok és rölapok képviselték — már az októberi forradalom előtt kilépett a hadifogoly táborok falai közül. Kun Béla munkatársa lett a Znamja Revoljucii című lapnak és a Szibirszkij Rabocsij¹⁴ című folyóiratnak.

A tomszki hadifogoly forradalmi központ mellett még más központok is létesültek, amelyek részt vettek a bolsevik párt vezetésével a szocialista forradalom érdekében indított fegyveres felkelés előkészítésében. Ilyen központok alakultak Tomszkon kívül Omszkban, Kurszokban, Szarátovban, a Donyec-medence, az Ural-vidék bányáiban és még

¹³ Znamja Revoljucii, Uo.

¹⁴ Szibirszkij Rabocsij. (Szibériai Munkás) 1917. I. évf. 1. számában jelent meg nyomtatásban első cikke Oroszországban. „Lehetséges-e Németországban a forradalom?” címmel. 19—21. old.

számos más helyen. A nagy távolságok, a hadifoglyok mozgásának korlátozása még nem tették lehetővé, hogy egy egységes központi irányító szervezet hozzanak létre.

Internacionalisták az októberi fegyveres felkelésben

Az augusztusi és szeptemberi napokban, amikor a Pétervár és más városok munkásai megghiúsították Kornyilov ellenforradalmi kísérletét, erőteljesebbé vált a Vörös Gárdák szervezése. A munkások, akik között aránylag kevés volt járatos a fegyverforgatásban (a katonai ismeretekkel rendelkezők többségükben a fronton voltak), szívesen vették a háborút járt hadifoglyok önkéntes jelentkezését. Jóval az októberi fordulat előtt Ivanovo-Voznyeszenszkben, ahol a hatalom már a szovjetek kezében volt, a hadifoglyokból lett vörösgárdisták őrizték a tábort, az állomást és a fontosabb állami és városi intézményeket. Kurszkban, ahol a gyárakban dolgozók 50 százaléka hadifogoly volt, szintén ebben az időben alakultak a Vörös Gárdák, amelyekből nem hiányoztak a hadifoglyok sem.

A bakui Vörös Gárda szervezésében részt vett Hodinger vezetésével Nargu szigetén számos magyar hadifogoly is.¹⁵

A Moszkva-környéki fogolytáborok forradalmár hadifoglyai vörösgárdista csapatokat alakítottak, melyek később a vasutas csapatokkal egyesültek. Péterváron és környékén, bár itt aránylag kevesebb hadifogoly tartózkodott, jelentkezésükkel szintén hozzájárultak az októberi felkeléshez szükséges fegyveres erő létrehozásához.¹⁶

Az orosz burzsoá és földesúri pártok nem adták ki könnyen kezükből a hatalmat, görcsösen ragaszkodtak hozzá, s mindent elkövettek annak megőrzésére. Bár számos városban viszonylag békésen, jelentősebb fegyveres összeütközés nélkül ment át a hatalom a szovjetek kezébe, sok városban azonban, így Péterváron, Moszkvában, Kolugában, Penzában, Kazányban, Harkovban, Kijevben, Rosztovban, Voronyezsben, Szerpuhovban és más városokban a Vörös Gárda és a forradalmi katonaság fegyveres erejével kellett megtörni a burzsoázia makacs ellenállását. Varga Gyula altábornagy kutatásai szerint 16 városban vettek részt magyar hadifoglyok az októberi—novemberi forradalmi harcokban.

A pétervári felkelés előtti napokban hadifoglyok keresték fel a Szmolnijt, a bosevikok főhadiszállását, a külvárosokban a kerületi és a gyári pártbizottságokat, vagy közvetlenül a egyes vörösgárdista századok, illetve zászlóaljok parancsnokait és felajánlották szolgálataikat. A munkás és paraszt hadifoglyokon kívül a békét támogató magyar

¹⁵ A Vörös Hadsereg Központi Archivuma. (a továbbiakban VHKA) 28261. fond. 3. opisz. 343. ö. e. 15. lap. Hodinger felszólalása a Bajtársi Kör 1929. szeptember 25-i ülésén (oroszul).

¹⁶ Lásd: Varga Gyula: Idézett cikk. 41—42. old.

tisztek közül is többen beléptek a Vörös Gárdába, annak reményében, hogy így hamarabb szabadulnak a hosszú fogságból.

Szökevény katonákkal és hadifoglyokkal tele volt egész Oroszország. A szökevények, akikre halál vagy legjobb esetben büntetőtábor leselkedett, a Lenin vezette forradalomtól remélték rettegésük, bújdosásuk végét.

Magyarországon, már alig a forradalom győzelme után, ismertté vált, hogy a pétervári fölkelésben magyar hadifoglyok is részt vettek. A cenzúrázott sajtóban erről a tényről közlemények is jelentek meg, főleg a vidéki, központilag kevésbé ellenőrizhető lapokban. Ilyen közlemény jelent meg például a Kolozsvári Hírlap 1918. január 2-i számában is, amely nevet nem említ és bizonyos kritikával kezelendő.

„...Ismét alkalmunk volt egy Kolozsvárra visszatért honvéd tüzértiszttel beszélni — hangzik többek között a tudósítás —, aki azonban már aktív szereplője volt a Lenin-féle bolsevik forradalomnak. Ez a tisztt éppen Péterváron volt a maximalisták forradalma alatt. Mindenki tudta, hogy a Kerenszki-uralom elsöprésére szervezett bolsevik mozgalom elsősorban a háborús párt ellen tűzte ki a vörös zászlót. A békevágy annyira elhatalmasodott az emberek lelkében, hogy a foglyokat nem tekintették ellenségnek. Szabadon járhattak Pétervár utcáin. »A béke forradalmának forró sikere megcsapta a mi lelkünket — idézi a tudósítás a tüzértiszttet —, és mi is részt akartunk venni a háborús szellem elsöprésében. Több tiszt társammal jelentkeztünk a bolsevikiek bizottsága előtt, s felajánlottuk szolgálatainkat. Az ajánlatot elfogadták, s így történt meg, hogy a Téli Palota lövetésénél a forradalmi csapatok egyik ütegének én voltam a parancsnoka. Mikor a bolsevikiek kormányra jutottak, én is bejelentettem önként vállalt feladatomat, kértem a további szolgálat alól való felmentésemet s hazautazásom megkönnyítését, amit rögtön teljesítettek is.«¹⁷

Míg Péterváron a munkások és a forradalmi katonák felkelése viszonylag gyorsan győzött, addig a moszkvai forradalmi katonai bizottság ingadozó magatartása és hibás katonai intézkedései miatt sokkal hosszabb és véresebb harc után kerekedtek felül a vörösgárdisták és az őket támogató katonai egységek a fehérek szívós ellenállásán. A forradalmi katonai bizottság tárgyalásba bocsájtkozott a moszkvai polgármesterrel, Rudnyevvel és a moszkvai hadkerület parancsnokával, Rjabecevvvel. A hadapródok és fehérgárdisták ezeket a tárgyalásokat felhasználva, október 27-én (november 9-én) általános támadást intéztek a forradalmi csapatok és a Vörös Garda ellen. Csellel elfoglalták a Kremlt,¹⁸ és az őrség nagy részét kegyetlenül lekaszábolták. A forradalmi csapatok igen súlyos helyzetbe kerültek. A fehérek Duhonyin vezérkari főnök útján a frontról várták a segítséget, amit ő többször meg is

¹⁷ Kolozsvári Hírlap. XIX. évf. 2. sz. 1918. január 28-i szám. 3. old.

¹⁸ Októberi Forradalom Központi Archivuma. (a továbbiakban OFKA) 1. fond, 154/154. u. i. 38. lap (oroszul).

ígért. Duhonyin október 27-én Rjabecevhöz intézett táviratában azonnali segítségként egy gárdahadosztály küldését helyezte kilátásba, amelynek Moszkvába érkezése számítása szerint október 30-ra (november 12-re) volt várható.¹⁹ A fehérek a segítség megérkezéséig időt akartak nyerni.

A Kreml őrségének legvilkolása nagy felháborodást keltett a munkások és parasztok körében, ami egyben leleplezte a fehérgárdisták igazi arculatát. A sebtében összehívott izzó hangulatú gyűléseken a gyárak és a környékbeli munkások és parasztok biztosították támogatásukról a moszkvai városi szovjetet, vörösgárdista csapataikat a veszélyeztetett pontokra irányították. A Moszkva-környéki városokban ekkorra már a szovjetek kezébe ment át a hatalom, a helyi Vörös Gárdák, valamint a forradalmat támogató csapatok megakadályozták, hogy a moszkvai ellenforradalmárok segítséget kapjanak, ugyanakkor munkáscsapatokkal megrakott szerelvényeket indítottak a harcoló moszkvai proletárok megsegítésére. A moszkvai városi szovjet hivatalos közlönyének első száma hírt adott arról, hogy Tulából, Vlagyimirből és Ivanovo-Voznyeszenszkből a forradalmi csapatok érkezése október 29-re (november 11-re) várható.²⁰ A Moszkva-környéki hadifogoly táboroknak a proletár internacionalizmushoz hű lakói aránylag nagy számban csatlakoztak a Moszkvába induló harcsokhoz.

A moszkvai forradalmi harcokban jelentős szerepük volt a Karikás Frigyes vezette Guzson-gyári hadifoglyoknak, akik részt vettek az Alekszandrov kadétskoláért és a Kremlért vívott harcokban.²¹ A Moszkvához közeledő Szerpuhovból Holländer huszárzászlós vezetésével sietett egy magyar hadifogoly csoport a moszkvai munkások segítségére. Részt vettek a kurszki pályaudvar és a Kreml elfoglalásában.²²

A moszkvai fegyveres felkelés november 2-án (15-én) véglegesen győzött, az ellenforradalmárok letették a fegyvert. A harcokban számos hadifogoly, köztük magyarok is, életüket veszítették és mint névtelen hősök pihennek együtt az orosz vörösgárdistákkal és forradalmi katonákkal a Kreml falai előtt ázott közös sírban.

Tudunk arról, hogy Penzában Varga Gyula, Ljubimban Garasin Rudolf,²³ Taskentben Gábor József festőmunkás,²⁴ Engel Sándor asztalos

¹⁹ A polgárháború éveit a Szovjetunióban 1917–1922. Idegennyelvű kiadó. Moszkva, 1947. 2. kötet. 385. old.

²⁰ A városi kerületi munkás szovjet forradalmi katonai bizottságának közlönye, M. 1. sz. 1917. október 30. (oroszul)

²¹ Karikás Frigyes: Moszkvai lapok. Először megjelent Moszkvában a Sarló és Kalapács 1930. október–novemberi számában. Magyarországon a Népszabadság 1957. október 6-i számának 10–11. oldalán.

²² Forradalmi Múzeum. Moszkva. Speciális magyar fond. Holländer előadásai.
²³ Lásd: Györkei–Józsa: Magyar Internationalisták a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban c. kötetben Garasin Rudolf visszaemlékezését. Részt vett a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban. 182–190. old.

²⁴ A polgárháború internationalistái turkesztáni fronton részt vett magyar csoportjának visszaemlékező estjén készült jegyzőkönyv. 1929. VHKA, 28.361. fond, 30. opisz. 335. ü. i. Gábor József felszólalása. 10. old.

és Szabados Sándor famunkás vezetésével vettek részt a hadifoglyok az októberi harcokban.

Szibériában, ahol a magyar hadifoglyok legnagyobb tömegei éltek, a szovjethatalom viszonylag békésen győzött. Krasznnojarszkban november 29-én, Jenyiszejszkben november 17-én, Inkszkban november 19-én, Omszkban november 30-án, Tomszkban december 6-án, Novonyikolajevszkben december 13-án, Szemipalatinszkban 1918. január 21-én, Verhnye-Ugyinszkban január 23-án és végül Csitában február 3-án. Távol-Keleten szintén hasonló volt a helyzet. Vlagyivosztkban 1917. november 8-án, Habarovszkban december 12-én, Blagoveszenszkben 1918. január 19-én ment át a hatalom a szovjetek kezébe.

Internacionalista egységek szervezése a győzelmes október után

Az Októberi Forradalom győzelmét a hadifoglyok kitörő örömmel fogadták, különösen a békéről szóló dekrétumot, amely reális reményeket keltett bennük a mielőbbi hazatérésre. Örömeiket és a szovjet hatalmat támogató szándékukat viharos táborgyűléseken és tüntetéseken nyilvánították ki. A központi hatalmakkal 1917. december 5-én megkötött fegyverszünet alkalmából a moszkvai és Moszkva-környéki hadifoglyok nagyarányú tüntetésen fejezték ki örömeiket. Felhívással fordultak a nemzetközi proletariátushoz, hogy támogassa a szocialista forradalmat és Szovjet-Oroszország dolgozóinak a békéért és a népek barátságáért vívott harcát.²⁵

Péterváron 1917. december 17-én a béke és a népek barátságát hangoztató jelszavak alatt hatalmas tüntetés zajlott le. A tüntetők melegen éljeneztek a nemzetközi proletariátus felvonuló képviselőit, a hadifoglyokat, akik kifejezték szilárd elhatározásukat, hogy a szociálszocializmus által működésképtelenné tett II. Internacionálé helyett az eljövendő forradalmi harcok vezetésére létrehozzák a nemzetközi forradalmi munkásság új vezérkarát, a III. Internacionálét.²⁶ A tüntetést megelőző szervezésről az alábbi tudósítást olvashatjuk a Pravda december 16-i számában: „...A messzi idegenbe »ellenségként« vetődött osztrák, lengyel, cseh és más elvtársaink, akik valahányan minden ország imperialisták bűnös, véres háborújának áldozatai, egybegyűlnek az orosz munkásokkal és katonákkal, mint barátok, mint az összes dolgozók egy nagy családjába tartozó testvérek.

Összegyűlnek, hogy újrakössék közös ellenségük, a burzsoázia által eltépett kötelékeket és megmutassák, nem szavakban, hanem a gyakorlatban osztályérdekeik azonosságát, a mielőbbi békéért és a szocializmusért folytatott harcuk közös voltát.²⁷

²⁵ Lásd: Izvesztijja Moszkovszkovo Szovje'a Rabocsih i Szoldatszkih Gyepu-tátov. (A Moszkvai Munkás- és Katonaküldöttek Tanácsa küldötteinek közlönye) 222. szám, 1917. december 5. 3–4. old.

²⁶ Pravda. 217. szám. 1917. december 30. (17).

²⁷ Pravda. 216. szám. 1917. december 16. 3. old.

Az Októberi Forradalom a hadifoglyok életében gyökeres változást jelentett. A szovjethatalom véget vetett az erőszak és kizsákmányolás rendszerének. Megszüntette a hadifogoly táborok börtön jellegét. A munkán lévő hadifoglyok ezentúl ugyanolyan fizetést kaptak, mint az orosz munkások. Megszűnt a látástól-vakulásig tartó munka és mindenütt valósággá lett a februári forradalomban kivívott, de még gyakorlatilag nem minden helyen érvényesített 8 órás munkaidő. A munkáshatalom mindent elkövetett, hogy a hadifoglyok ne csak papíron, hanem a gyakorlatban is élvezzék a forradalom adta jogait.

A forradalom politikai jogokat is biztosított a hadifoglyok számára. Az októberi fordulatig nyíltan csak néhány cseh, délszláv, román nacionalista szervezet működhetett, amelyek fő feladata az önkéntesekből álló druzsinákba²⁸ történő verbuválás volt, és ezért a cári, majd az ideiglenes kormányok sokoldalú támogatását élvezték. Legálisan kezdenek dolgozni a leninizmushoz egyre inkább közeledő forradalmi szervezetek, amelyek még nem tisztázták ugyan teljesen viszonyukat a nyugati szociáldemokráciához, de többségükben határozottan támogatták az orosz bolsevikokat. A határozott szervezeti és ideológiai tisztázódás főleg az OK(b)P VII. kongresszusa után történik meg, amikor a bolsevikok formálisan is szakítanak a szociáldemokrata elnevezéssel és pártjuk nevében a kommunista jelzőt használják.

A leninista, a leninizmushoz közeledő áramlatokon kívül más politikai irányzatok is színre léptek. Az osztrák-magyar és német hadseregek hadifoglyainak összetétele tükrözte a német birodalom és a monarchia társadalmi és politikai tagozódását. Az említett burzsoá nacionalista mozgalmakon kívül, amelyek a főleg szláv anyanyelvű hadifoglyok között már előzőleg is szabadon működtek, megjelentek más burzsoá áramlatok is, mint a német és magyar sovinszta tiszti szervezetek, a cionista mozgalom, anarchista és anarcho-szindikalista csoportosulások.

Annak ellenére, hogy a hadifoglyok politikai nézeteit otthoni társadalmi helyzetük és élményeik határozták meg, komoly befolyást gyakoroltak az oroszországi pártviszonyok is. Helytelen lenne tagadni a magyarországi szakszervezeti és szociáldemokrata pártmozgalomban részt vett hadifoglyokra gyakorolt mensevik hatásnak a jelentőségét, vagy az anarchista és eszer befolyást, akkor, amikor Szibériában, Turkesztánban és európai Oroszország területén is több helyen részt vettek a szovjetekben a munkáshatalmat ha fenntartásokkal is, de mindenesetre végig vagy csak ideiglenesen támogató mensevikek, eszerek és anarchisták. Ezen áramlatok, mondhatni valamennyien pályáztak a hadifogly mozgalom vezetésére. A gyors iramban kibontakozó mozgalom egyre inkább követelte a leninista és a leninizmushoz közel-

²⁸ druzsina = század

álló áramlatok ideológiai és szervezeti megerősítését. Szükség volt a hadifoglyok mozgalmának leninista vezetésére nemcsak a szovjethatalom létéért folytatott küzdelemben, amikor a milliós hadifogly tömegek állásfoglalása komolyan befolyásolta a forradalom és ellemforradalom között dúló váltakozó sikerű harc végső kimenetelét, hanem a hazatérő hadifoglyok forradalmi nevelése szempontjából is. A szovjethatalom számára létkérdés volt a nyugati proletariátus támogatása és az érlelődő németországi és ausztria-magyarországi forradalmak mielőbbi kibontakozása. Nem volt mindegy, hogy ezen forradalmak vezetése opportunistá szociáldemokraták, vagy a leninizmussal többé-kevésbé megismerkedett forradalmárok kezébe kerül-e. Ezért a párt minden támogatást megadott a leninista és internacionalista hadifogly mozgalom számára. A munkásmozgalmi tapasztalattal rendelkező magyarországi hadifoglyok igyekeztek biztosítani a bolsevik párt támogatásával a hadifoglymozgalom pártirányítását.

1917 decemberében alakult meg a moszkvai katonai kerületben az internacionalista szociáldemokrata hadifoglyok szervezete.²⁹ Kun Béla 1917 végén Pétervárra érkezett és itt megismerkedett Leninnel, valamint a forradalom több vezető egyéniségével. Mint a Pravda állandó munkatársa nemzetközi és magyar kérdésekkel foglalkozó cikkeket írt.

A hadifogly mozgalom számára oly szükséges marxista—leninista sajtót minél hamarabb létre kellett hozni. A Külügyi Népbiztosság Nemzetközi Propagandaosztálya segítségével előkészítették a hadifoglyok első magyar nyelvű forradalmi szellemű újságjának, a Nemzetközi Szocialistának megjelenését. A Nemzetközi Szocialistát nemcsak a hadifoglyok között terjesztették, hanem számos hadifoglyból lett kommunista agitátor útján az osztrák-magyar hadsereg magyar nemzetiségű, Ukrajnában és Galiciában állomásozó alakulatai körében is. 1918 elején Lígeti Károly szerkesztésében megindult az omszki Forradalom című lap. Ebben az időben kezdett megjelenni a penzai Világszabadság és a tomszki Népszava is.

A forradalmi hadifoglyok szervezésének kérdéseivel 1917 végétől kezdve J. M. Szverdlov, a Tanácsok Végrehajtó Bizottságának elnöke foglalkozott. Lenin szintén nagy figyelemmel kísérte a hadifogly mozgalmat. Erről tanúskodik az a tény is, hogy 1918. március 14-én részt vett és felszólalt Németország, Ausztria-Magyarország, Lengyelország, Csehország és más országok internacionalista szociáldemokratáinak Moszkvában tartott konferenciáján, amely egyben előkészítette a III. Internacionálé megalakítását is. A konferencia elhatározta, hogy ezentúl a forradalmi propagandát és szervező munkát a hadifoglyok között az OK(b)P különböző nemzetiségű csoportjai fogják végezni. 1918. március

²⁹ Izvesztyija Moszkovszkovo Szovjeta Rabocsih i Szoldatszkih Gyeputátov 1917. december 23-i száma.

24-én e határozat értelmében a magyar kommunisták csoportja megalakította az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottsága mellett működő magyar csoportot. A magyar csoporttal egidőben vagy valamivel később alakultak meg az OK(b)P román, német, jugoszláv, csehszlovák, finn és bolgár csoportjai is. A magyar csoport április 3-tól lapot adott ki Szocialista Forradalom címmel, amelyet az első kommunista magyar lapnak tekinthetünk.³⁰ A lap nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a magyar csoportnak a fővárosban (amely ebben az időben már Moszkva volt) és vidéken számos szerve alakuljon meg. A magyar csoport, számbeli súlyát tekintve is, a külföldi kommunista szekciók közül az egyik legerősebb csoportnak bizonyult.

A magyar csoport volt egyik kezdeményezője és szervezője a március és április folyamán megtartott forradalmi hadifoglyok és politikai emigránsok kongresszusának. A kongresszus április 13-án kezdte meg munkáját. A tanácskozásokon mintegy 400 küldött vett részt, de csak 201-nek volt meghatalmazása. A megbízólevéllel rendelkezők 520.426³¹ szervezett hadifoglyot képviseltek, amely világosan tükrözte a hadifoglyok forradalmi mozgalmanak növekedését és az alig megalakult kommunista csoportok növekvő széles befolyását. A kongresszuson a Közép-Kelet-Szibéria és Távol-Kelet hadifoglyai nem képviselték magukat. Külön tartottak egy kongresszust a moszkvai kongresszussal egidőben április 15-én Irkutszkban.

Mind a moszkvai, mind az irkutszki hadifogly kongresszusok melegen üdvözölték az októberi forradalmat és a legmesszebbmenő támogatásukról biztosították a szovjet kormányt. A küldöttek számos kérdést tárgyaltak, így az osztrák-magyar és német kormányok mesterkedéseit, amelyek a forradalmi hadifogly mozgalom meggátlására irányultak; a hazai forradalom érdekében a hazatérők között végzett felvilágosító munkát stb. Az elfogadott napirendi pontok között jelentős helyet foglalt el a hadifoglyok Vörös Hadseregbe történő bevonásának kérdése. A kongresszus az internacionalista egység szervezésére és vezetésére külön bizottságot hozott létre. Az internacionalista csapatok feladatát egyrészt abban látták, hogy védelmezze az Orosz Szovjetköztársaságot minden külső és belső ellenforradalmi támadással szemben, másrészt, hogy segítséget nyújtson saját munkás- és paraszt testvéreiknek otthoni forradalmi harcukban.

³⁰ A Nemzetközi Szocialista a breszt-litovszki béke értelmében, amely megtiltotta a propagandát a hadifoglyok között, kénytelen volt beszüntetni működését. Az 1918. április 1-i rendelet értelmében, amely lehetővé tette, hogy a hadifoglyok felvegyék az orosz állampolgárságot, mint szabad orosz állampolgárok, a magyar kommunisták formálisan is jogot nyertek arra, hogy forradalmi propagandát fejtsenek ki, anélkül, hogy ezzel megsértenék a békeszerződés erre vonatkozó rendelkezéseit.

³¹ Lásd: Forradalom. Omszk. 1918. május 21. Proletár foglyok országos kongresszusa.

A kongresszuson megalakult a Külföldi Nemzetközi Szocialista Munkások és Parasztok Forradalmi Egyesülete. Az egyesület tömegszerv jellegű volt és nagyban hozzájárult a hadifoglyok forradalmi felvilágosításához, valamint az internacionalista vörös alakulatok szervezéséhez.

Mivel a táborokban és a táborokon kívül élő hadifoglyok nemzeti-ségi szempontból a legtarkább képet mutatták, az OK(b)P külföldi csoportjainak együttműködése megkívánta az egységes vezetést. 1918 májusában létrejött a különböző nyelvcsoportokat egyesítő szerv, az OK(b)P Külföldi Csoportjainak Föderációja.³² A Föderáció elnökévé Kun Bélát választották. Az internacionalista csapatok szervezése fokozatosan a Külföldi Nemzetközi Szocialista Munkások és Parasztok Forradalmi Egyesülete 1918 szeptemberében megszűnt, teljesen át is vették ezt a munkát. Ezzel kiküszöbölődött az az ösztönösség, és esetszerűség, amely eddig uralkodott, míg az internacionalista alakulatok egy egységes központ útján történő szervezése és politikai irányítása nem összpontosult teljesen a párt kezében.

*Az internacionalisták a német és az osztrák-magyar betolakodók,
az oroszországi ellenforradalmárok ellen*

Az októberi fegyveres harcokban részt vett hadifoglyok nagy számban szolgáltak tovább a Vörös Gárdában. Európai Oroszországban már 1918 elején megindult az önálló internacionalista alakulatok szervezése. Különösen megélnékült az internacionalista alakulatok szervezése a német és osztrák-magyar csapatoknak február 10-én a fegyverszünet megszegésével indított támadása alkalmával. A támadás elodázta a békét, a hazatérést. Ez nagy felháborodást váltott ki a hadifoglyok között. Péterváron február 17-én és 20-án hadifogly gyűlések zajlottak le, amelyeken több ezren vettek részt. A hadifoglyok a német és osztrák-magyar imperialisták támadását mélyen elítélték és felhívták otthoni munkás- és paraszt testvéreiket, hogy szabadítsák fel magukat Vilmos és Károly császárok tábornokainak és kapitalistáinak igája alól. A 17-i gyűlés határozatát a Pravda és az Izvesztijja is közzölte. Felhívták a vidéki lapokat, hogy a határozat szövegét terjesszék a hadifoglyok között. A 20-i gyűlésen a hadifoglyok állást foglaltak a szovjet köztársaság mellett és kifejezték készségüket, hogy a forradalom, az egész világ proletariátusa ügyének megvédelmezése érdekében, ha kell, fegyvert is fognak.³³ A pétervári forradalmi hadifoglyok egy különleges internacionalista osztagot alakítottak³⁴ és azonnal a frontra indultak. Az osztaggal tartott Kun Béla is, aki részt vett a Narva körüli harcokban.³⁵

³² Vaszmoj Szjezd RKP(b). Moszkva. 1933. 435. old. (oroszul)

³³ Pravda. 54. szám. 1918. február 21.

³⁴ Petrográdszkaja Pravda. 1918. (március 22.) április 4.

³⁵ Kun Béla. Emlékezés Szamuely Tiborra. Szamuely Tibor. Riadó. Kosuth Könyvkiadó, 1957.

Moszkvában a hadifoglyok szociáldemokrata internacionalista bizottsága nagygyűléseket szervezett a Vörös Gárda és az alakuló Vörös Hadsereg megsegítése érdekében. Hamarosan néhány internacionalista osztagot irányítottak a frontra. Moszkvában már 1917 decemberének a végén alakult egy vörösgárdista internacionalista osztag, amely nagyrészt magyarokból, lettekből, németekből és kínaiakból állott, amely a Kremlben teljesített őrszolgálatot. Az osztag parancsnoka 1918. február végétől Wienermann Jenő bádogossegéd, régi szakszervezeti tag volt.

Szamarában Kujbisev támogatásával március folyamán megalakult az „Első Szamarai Kommunár” csapat. Szarátovban Kellner Sándor, Asztrahányban Pados István, Dömök József, Gavró Lajos, Sugar Jenő, Szabó Sándor, a kazányi katonai kerületben Varga Gyula szervezte az első internacionalista csapatokat. Jaroszlavl városában, valamint a jaroszlavl kormányzóság területén január és május között három internacionalista zászlóalj alakult, melyek magvát az októberi felkelést megelőző időkből a Vörös Gárdába belépett hadifoglyok képezték. Az első zászlóalj parancsnoka Garasin Rudolf volt. A zászlóalj négy századból állott, közvetlenül a kormányzósági VCSK (Összoroszárszági Rendkívüli Bizottság) alá volt rendelve és belső karhatalmi feladatokat oldott meg Ljubim, Danyilov, Rosztov-Jaroszlavszkij és Kitájev várcsokban. A II. zászlóalj a cseh származású Kudelka parancsnoksága alatt Jaroszlavlban teljesített szolgálatot szintén a VCSK-nak közvetlenül alárendelve. A zászlóalj három lövészzásadból és egy lovas eszkadronból állott. A legénység 80 százaléka magyar volt. A III. zászlóalj Székely parancsnoksága alatt a kormányzósági szovjet Végrehajtó Bizottsága mellett teljesített szolgálatot. Három lövészzásadból, egy lovas eszkadronból és egy ágyús ütegből (4 löveg) állott.³⁶

A hazatérőben levő hadifoglyokból, valamint a volt hadifogly vörösgárdistákból számos, még általunk nem ismert internacionalista osztag alakult Ukrajnában, amelyek részt vettek az előnyomuló intervenció seregek feltartóztatásában. A Pravda február 22-i száma arról ad hírt, hogy Ukrajnában megalakult az internacionalista hadifoglyok osztagainak főparancsnoksága.³⁷

Az 1918. március 3-án aláírt breszti rabló béke megtiltott minden agitációt és propagandát a hadifoglyok között. A német és osztrák-magyar kormányok követelték, hogy a hadifoglyokat azonnal fegyverezzék le. Az internacionalisták annak érdekében, hogy tovább is harcolhassanak a proletárforradalm ügyéért, felvették az orosz állampolgárságot, amit lehetővé tett a sokezer hadifogly kérése alapján³⁸ a

³⁶ Marxizmus—Leninizmus Intézetének Archivuma (a továbbiakban MLIA). 5. fond, 2. opisz, 7. csomó, 35. ü. i. 1—4. lap. (A polgárháborúban részt vett magyar internacionalisták ukrainai csoportjának első ülése. 1929. december 2.)

³⁷ Pravda. 32. szám. 1918. február 22.

³⁸ Lásd: Központi Hadtörténelmi Archivum. Moszkva (későbbiekben KHTA) 13554/e. fond, 2. opisz, 323. ü. i. 164 lap.) (A Központi Hadifogly és Menekültügyi Hivatal információs osztályának jelentése a hazájukba visszatérni nem kívánó osztrák-magyar foglyokról.)

Központi Végrehajtó Bizottság 1918. április 1-i ülésén elfogadott dekrétuma. A dekrétum idevonatkozó pontja kimondja: „... minden külföldi, aki az Orosz Szövetségi Szovjet Köztársaság határain belül él, elnyerheti az oroszországi állampolgárságot.³⁹

A békekötés hírére a hadifoglyok százazrei árasztották el a vasutakat, mindenki hazafelé igyekezett. Ezek az emberek azonban már nem voltak azok a katonák, akik 2—3 évvel azelőtt fogságba estek. Még a fegyverszünet alkalmával barátkozó orosz tisztek kijelentették a magyar törzstiszteknek, hogy az Oroszországból hazatérő hadifoglyok részéről „némi meglepetésben” lesz részük.⁴⁰ A kizsákmányoló osztályok a forradalomtól való félelmükben hermetikusan lezárták a breszti békében megállapított határvonalat. A hazatérő hadifoglytömegek tekintélyes részét visszakergették, akit viszont befogadtak, azt a „járványos betegségek” terjedésének megakadályozása céljából felállított, ténylegesen politikai szűrőtáborokba zárták. A táborból történt szabadulásuk után rövid szabadságot kaptak és azonnal az olasz frontra irányították őket, nem felejtkezve meg további politikai megfigyelésükről sem. Akiről kiderült, hogy részt vett a forradalomban, azt Kőrösmezőre szállították, ahonnan igen ritkán volt már visszatérés. Az omszki Forradalom című lap közli Hanska (Halasi) Gusztáv (1. honv. gy. e. Budapest) levelét, amelyben beszámol hazatérésének megíusulásáról és a tiszteknek a hazatérni szándékozó hadifoglyokkal szembeni kegyetlenkedéséről.

„Nádesdinszki Zarodból elszöktem öcsém és Farkas Imre barátommal — írja Halasi — azzal a szándékkal, hogy hazajutunk. Eltekintve a kellemetlenségektől, hét nap alatt el is értük az orosz állásokat, azon minden fennakadás nélkül keresztül mentünk, s éjjel körülbelül 12 óraker a mi állásaink felé vettük útunkat. Alig mehettünk félórahaszszat, mikor egy érces, rideg hang németül felszólít. Állj! Hátra arc! A hang irányába nézve, meglepetve látjuk, hogy német tiszti járőrrel állunk szemben... Örömmel kiáltunk: ne löjjetek, mi vagyunk. Hadifogságból jövünk vissza. De ugyanaz a rideg hang megismétli könyörtelenül a felszólítást: hátra arc! Indulj! Mi meglepetésünkben szólni sem tudtunk... Hogyan? hát ez az a haza, kiért 13 hosszú, kínos hónapig küzdöttem a haretéren, kiért háromszor hullattam vérem, most ez a haza kilök, kiközösít magából? Mert ennek a hazának nem kellek! Miért? de miért?... S most itt állok a kapunál, és nem engednek haza a családomhoz, a feleségemhez, a gyermekeimhez!... egyszerre elindultunk. Nem hallgattunk a harmadszori felhívásra, hanem mentünk előre. Tüzelj! És körülbelül 15 puskacsó vetett lángot az éjszakában, 15 golyót küldtek nekünk, kik haza akartunk menni. Öcsém és barátom elesett. Én visszamenekültem, s most beálltam közétek, a Vörös Hadseregbe,

³⁹ VPKA. 1. fond. 1. opisz, 191. ü. i. 23—24. lap.

⁴⁰ Hadtörténelmi Intézet Levéltára. A Hadügyminisztérium 1918. január 27-én kelt körirata. I. világháború anyaga. 3632. cs.

hogy menjek... minél előbb a határra s fegyverrel a kézben vegyem vissza azt a hazát, amely nem volt a mienk, amelynek rabló urai kihasználták minket, s mikor már kifacsartak, elpusztítottak bennünket.”⁴¹

A Vörös Hadseregbe be nem lépett és még haza nem tért hadifogoly tömegeknek nagymértékben felnyitotta a szemét a hazai kizsákmányoló osztályok nyílt és leplezetlen osztálypolitikája. A „hazafiasságra” épített kártyavár összeomlott, nem jelentett tovább olyan erkölcsi erőt, amivel még a háború első napjaiban rendelkezett. Az így keletkezett űrt elfoglalta a nemzetközi proletár szolidaritásának érzése és az orosz forradalom jogosságával való azonosulás. A sovinizta magyar tiszti szervezetek befolyása a minimumra csökkent. Omszkban például kiderült, hogy a német és osztrák-magyar hadifogoly tisztek egy része még jóval a szovjethatalom győzelme előtt összekötetésben állott a helyi ellenforradalmárokkal és besúgta a forradalmi mozgalomban részvevő hadifoglyokat. A forradalmi hadifoglyok a hatalom átvétele után megalkították a „láger kollégiumot”, amelynek alárendelték a tábor-internacionalistákból álló vörösgárdista őrséget.⁴² Ligeti Károly kezdeményezésére az omszki táborokban a vörösgárdisták rendet teremtettek, megszüntették a különböző visszaéléseket, a spekulációt, az élelmiszeruzsorrát stb. A tiszti táborban véget vetettek a tiszti privilégiumok élvezésének⁴³ és komolyan megszigorították a kimenőket.⁴⁴

Omszk a magyar hadifogoly mozgalom egyik legjelentősebb központja lett, amely összekötötte Kelet-Szibériát, Távol-Keletet, Közép-Ázsiát a központtal. Gyakran volt kénytelen önállóan is működni, amikor a különböző ellenforradalmi lázadások ideig-óráig elvágták Moszkvától. Az omszki szovjet utalta ki a forradalmi hadifoglyok szervezétének a 104. tüzér laktanyát. Ez az épület vált az internacionalista csapatok megalakulásának helyi bázisává. Az internacionalista vörösgárdisták részt vettek az omszki püspök szervezte 1918. február 19-i⁴⁵ ellenforradalmi próbálkozásának és a dutovista kozákok április 4-i váratlan támadásának a visszaverésében. A kozákok elleni harc napjaiban alakult meg kezdetben 700 harcosból az „Emigráns kommunisták légiója”, amelyhez csatlakoztak még más kisebb alakulatok is. Ez a légió részt vett az orenburgi harcokban. A csehszlovák hadtest lázadása után

⁴¹ Forradalom. Omszk. 1918. március 10. I. évf. 5. szám. 4. old.

⁴² Forradalom. Omszk. I. évf. 5. szám. 1918. március 10. 1. old.

⁴³ A hadifogoly tiszteket a cári kormány 50–75 rubelig terjedő járandóságban és külön ellátásban részesítette. Megtartották tisztiszolgájukat. Az elhelyezésük sokkal egészségesebb és kényelmesebb volt, mint a legénységé. Az árak emelkedésével drágasági pótlékok is kaptak, s a kezükhöz jutott a Vöröskereszten keresztül küldött otthoni támogatás legjava. Ez csak élezte az otthonról hozott osztálygyűlöletet a dolgozó néprétegekből kikerült hadifoglyok részéről.

⁴⁴ Forradalom. Omszk. I. évf. 14. sz. 1918. május 18. 3. old.

⁴⁵ Forradalom. Omszk. I. évf. 1918. február 24. 4. old.

Közép-Ázsiába vonult vissza, ahol az alakuló internacionalista csapatok magvát képezte.⁴⁶

Februárban híre érkezett Szemjonov és Gamov atamánok csitai és blagoveszenszki támadásának. Ligeti Károly az omszki internacionalistákból több csapatot állított össze és azokat a Bajkálon túli frontra irányította. Az első kb. 500 önként jelentkezett magyar és román proletárból álló zászlóaljat március 19-én kísérte az állomásra egy oroszokból álló század és egy német internacionalista zászlóalj.⁴⁷ Hamarosan követte őket egy újabb egység, melyet második omszki internacionalista ezrednek neveztek el. Március végén Tomszkból Irkutszka érkezett egy 250—300 főnyi, főleg magyarokból álló csapat, amelynek létszámát Csitában 800 főre emelték. Az erősítés megérkezéséig a Vörös Hadsereg születőfélben levő alakulataiban számos magyar és más nemzetiségű hadifogoly harcolt az időleges túlerővel rendelkező Szemjonov féle bandák ellen. Március 25-én a csitai Atamán téren többszáz hadifogoly és orosz dolgozó búcsúztatta a hősi halált halt internacionalistákat, akik életük feláldozásával tettek bizonyosságot az orosz forradalommal való együttérzésükről.⁴⁸

Április 5-én Szemjonov atamán Mandzsúriából 300 főnyi seregével, 15 lövegével Csita ellen vonult és elfoglalta Borzja és Olovjannaja helységeket. A kis létszámú Vörös Gárda kénytelen volt visszavonulni, felrobbantva az Onon folyó hídját. Olovjannaja birtokbavétele Szemjonov számára nagy előnyt jelentett. Erről a területről csapatai kiválóan uralták az Olovina tótól nyugatra fekvő területeket, ezenkívül a környező kozák településekről állandóan kiegészíthette csapatát. A Bajkálon túli terület szovjetje felhívással fordult a környező területek munkásaihoz, hogy nyújtsanak segítséget a veszélyeztetett Csita védelmére. Egymás után érkeztek a csitai, vhlteki vasútállomás munkásainak, a csernovszki és arbajarszki bányamunkások vörösgárdistái. Hozájuk csatlakoztak az internacionalisták is, melyeknek létszáma a környező fogolytáborokban végzett felvilágosító munka eredményeként több ezer harcosra növekedett.

A nyugatról érkező vörösgárdistákat az ellenforradalmárokkal együttműködő dán konzul és a mellette dolgozó magyar ellenforradalmár tisztek a táborokban agitációt folytattak a Vörös Hadseregbe való belépés ellen és vasúti szerencsétlenséget idéztek elő Irkutszk és Csita közötti szakaszon.⁴⁹

⁴⁶ A polgárháború internacionalista részvevői magyar csoportjának visszaemlékező estjén készült jegyzőkönyv. Turkesztáni front. Lukács Pál felszólalása. 2831. fond, 3. opisz, 334. ö. e. 1—5. lap.

⁴⁷ A nemzetközi proletársereg. Forradalom. Omszk. I. évf. 1918 március 24. 2. old.

⁴⁸ Vlászty Truda (A Munka Hatalma). Csita. II. évf. 69. sz. 1918. április 17.

⁴⁹ Magyar internacionalisták a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban. 174. old. Körösi Sándor: Partizán harcok Távol-Keleten.

Az újabb orosz és internacionalista csapatok beérkezése után Szergej Lázó, a Bajkálon túli szovjet csapatok főparancsnoka támadási tervet dolgozott ki. A terv arra irányult, hogy elfoglalva Olovjannaját teljesen megsemmisítse az Onon folyón átkelt ellenséget. Az általános támadás kezdetét 1918. május 15. hajnalára tűzte ki. A támadás végrehajtásában jelentős szerepük volt a magyar internacionalistáknak is.

Május 15-re virradó hajnalban a vörös elővédek kivetették Szemjonov embereit Burjatszokájában levő állásaikból és Mogujtuje irányában folytatták előnyomulásukat. Kétórás harc után a támadók betörték az ellenség mogujtujei állásaiba. Szemjonov, hogy a kezdeményezést magához ragadja, ellentámadást indított Agánál, de a vörösgárdisták ezt meghiúsították. Nem sikerült Szemjonovnak Olovjannajában megvetni a lábát. Így kénytelen volt visszavonulni az Onon folyó keleti partjára. Elfoglalta a környező magaslatokat és itt kísérte meg ellenállást kifejteni. A vörösök május 27-én támadást intéztek a vasúti híd irányába, az internacionalista lovas különítmények és géppuskások pedig a vasúti hídtól északra, az Onon folyón átkelve Szemjonov hátába kerültek. Az atamán a bekerítésből kivont csapataival a mandzsu határ felé vonult vissza. Megszállta a határmenti hegyeket, s nagyobb vörös csapat támadása esetén a határ mögé húzódtott vissza. Szemjonov bandájának végleges felszámolására Lázó, az argunszki ezred és a Nemzetközi Vörös Gárda legkipróbáltabb harcosaiból egy néhány száz főnyi különítményt állított össze. A különítmény harcosai július 27-re virradó éjszaka átszivárogtak az ellenforradalmárok támpontszerű védelmi vonalán és rajtaütésszerűen megtámadták Szemjonov sátrait. Szuronnyal és puskatussal a banda nagy részét megsemmisítették. Az életben maradottak fegyvereiket és felszerelésüket eldobálva hanyatt-homlok menekültek a mandzsu területre. Maga az atamán, rangjelzéseit leszaggatva elsőnek ért át a határon.

Moszkvában 1918 telén és tavaszán az ellenforradalom az anarchistákat akarta felhasználni a szovjethatalom megdöntésére. Előre átgondolt terv alapján az anarchisták fontos stratégiai pontokat szálltak meg és a legkülönbözőbb közönséges bűntényeket követtek el. Többségükben börtönökből kiszabadult bűnözők voltak, de szép számmal akadt köztük tudatos ellenforradalmár is.⁵⁰

A moszkvai Vörös Gárda parancsot adott ki, hogy 1918. április 11-én 12 óráig a városban szolgáltatassák be az összes fegyvereiket. Az anarchisták nem teljesítették a parancsot, hanem támadásba kezdtek, 12-én a Vörös Gárda Dzerzsinszkij vezetésével előre elkészített tervek alapján a fővárost teljesen megtisztította az anarchista bandáktól. Több helyen véres harc alakult ki a Vörös Gárda és az anarchisták között, melyek-

⁵⁰ Lásd: F. E. Dzerzsinszkij: Válogatott művei. Moszkva. 1957. I. köt. 262–264. old. (oroszul)

ben számos magyar internacionalista is részt vett. Az anarchista lázadás leverésére kirendelt internacionalisták egyik 200 főnyi csapatát Jancsik Ferenc vezette.⁵¹

Internacionalisták a csehszlovák és eszer ellenforradalmi lázadások ellen

A szovjet kormány a breszti béke megkötése után gyors ütemben hozzálátott a Vörös Hadsereg központi szerveinek a létrehozásához, amelyek biztosítani tudják majd az ország átgondolt, központilag tervszerűen irányított védelmét. 1918. április 19-én a Felső Katonai Tanács tervbe vette 30 elsővonalbeli és 30 másodvonalbeli, összesen 60 hadosztály felállítását, melyeket 10 tábori hadseregbe soroltak be. A hadosztályok azonban igen rendszertelenül és lassan alakultak, mert a jelentkezés önkéntes volt. 1918 májusában a Vörös Hadsereg 263.780, július 1-én pedig 362.435 harcost számlált. Hozzá kell még ehhez számolni a 37.950 vörösgárdistát, az 53.929 önkéntest a partizán- és párt osztagokban, a több mint 25.000 harcost az élelmiszerosztágokban. Összesen a Vörös Hadsereg kb. több mint 450.000 harccsal rendelkezett. A régi hadsereg teljesen szétesett, a paraszti katonatömegek siettek hazafoglalni a földesúri földeket és elvégezni a tavaszi munkákat. A forradalmi harcokban megritkult munkásosztágokon kívül igen kevés volt a katonai kiképzésben részesült harcos. Az említett 450 ezerből csak 49.068 rendelkezett katonai ismeretekkel. Így a csehszlovák hadtest május végén kirobbant lázadása alkalmával mindössze 17.039⁵² embert tudtak csak azonnal a frontra irányítani. Ezért annak a sokezer volt hadifoglynak a harcba vetése, akik között a többi nemzetiségűekhez viszonyítva a magyarok voltak többségben, nagyjelentőségű volt a szovjethatalom léte szempontjából, különösen a csehszlovák hadtest és a hozzája csatlakozó ellenforradalmi tiszti zászlóalj és ezredek, valamint kozák eskadronok váratlan támadásának lefékezésében, megállításában és a szeptemberi ellentámadás megindításában.

1918 nyarán és az ősz első felében a Keleti Front volt a Szovjet Köztársaság számára a legfontosabb. 1918. május 25-én Penzában, majd az egész szibériai vasút mentén fellázadt csehszlovák hadtest szorosan együttműködött a szovjethatalom ellen felkelt kuláksággal. A közép-parasztság tekintélyes része támogatta a kulákságot. A fehér csehek fedezete alatt megalakult fehérgárdista egységeknek rövid idő leforgása alatt sikerült elfoglalni Szibéria, az Ural és a Volga-vidék jelentős részét. Az ellenség, az antant terveinek megfelelően, teljes egészében meg akarta kaparintani a Volga-vidéket, hogy azt fő felvonulási

⁵¹ Balogh János: Hadifoglyok az oroszországi októberi forradalomban. Sarló és Kalapács. 1932. 10—11. zs. 100—102. old.

⁵² VHKA. 3. fond. 6. opisz. 15. ü. i. 137—139. lapok; 4. fond. 2. opisz. 34. u. i., 141, 143. lapok. Idézi: N. I. Satágin: A Szovjet Hadsereg szervezése és építése 1918—1920-as években. Katonai Kiadó, Moszkva, 1954. 62. old. (oroszul)

területté változtatva, megkezdhesse támadását Moszkva ellen. A szám-beli fölényben levő és jól szervezett és felszerelt fehér ellenforradalmár csehek május 30-án elfoglalták Szizrányt, június 8-án Szamarát. A szovjet kormány, hogy a Vörös Hadseregnek a fehér csehek ellen harcoló kisseredményű egységeit megsegítse, mozgósította az urali munkásokat, a Volga menti parasztságot és az internacionalista szervezőkön keresztül a szovjethatalmat fegyverrel is támogatni kész volt hadifoglyokat. Az erőegyensúly azonban még túlságosan az ellenforradalmárok oldalára billentette a mérleg serpenyőjét. Július 5-én elesett Úfa, 22-én Szimbirszk, augusztus 6-án pedig Kazány.⁵³ Ezzel a fehérgárdista csapatoknak lehetőségük nyílt, hogy Vjatka felé haladva egyesüljenek az északon harcoló intervenciókkal. Lényegében Nyizsnij-Novgorod irányában megnyílt előttük a Moszkvába vezető út. A Keleti Fronton a helyzet fenyegetővé vált.

A csehszlovák hadtest támadásával összhangban a „baloldali” eszerek számos városban és községben felkelést robbantottak ki, s a szegényparaszt bizottságokkal szemben álló kulákokra támaszkodva helyenként ideiglenesen a hatalmat is kezükbe kaparintották. Moszkvában az eszerek, hogy háborút robbantsanak ki Németország és Szovjet-Oroszország között, megölték a német követet, Mirbachot. A július 4-én összeült V. Összoroszországi Szovjetkongresszuson a „baloldali” eszerek felléptek a szegényparaszt bizottságok és az élelmezési osztatok létrehozása ellen. Július 6-án Moszkvában felkelést robbantottak ki és számos stratégiaileg fontos pontot vettek birtokukba. Elfoglalták többek között a főposta épületét, ahonnan az egész ország területére azt a jelentést adták le, hogy a bolsevikok hatalma megdőlt és győzött az eszer felkelés. Ez a jelentés ösztönzőleg hatott más városok és községek ellenforradalmi elemeire. A szovjethatalom léte forgott kockán. A szovjet kormány, mihelyt a főposta elfoglalásáról értesült, megbízta Kun Bélát és Szamuely Tibort, hogy a Kremlben működő magyar agitátor-tanfolyam hallgatóival és az OK(b)P magyar csoportjának ott tartózkodó tagjaival, összesen 150 magyar kommunistával, valamint egy lett szakasszal foglalja vissza a főpostát.

Az épület előtt páncélautó állott, amely a bejáratot biztosította. Az épületben pedig géppuskákkal felfegyverzett ellenforradalmárok tartózkodtak. Rövid tanácskozás után elhatározták, hogy a bejáratot biztosító páncélautót ártalmatlanná teszik. Úgy is történt. Az éj leple alatt észrevétlenül megközelítették a páncélautót, rajtaütöttek a személyzetet és foglyulejtették. A páncélautó gépfegyverének védelme alatt felrohantak a lépcsőn és az előtérben tartózkodó ellenforradalmárok Szamuely erélyes felszólítására, belátva a további ellenállás hiábavalóságát, letették a fegyvert. Az osztag megtisztította az épületet az ott rejtőzködő esze-

⁵³ Kazányt egy magyar zászlóalj védte, amely súlyos veszteségeket okozva a támadónak, utolsóinak hagyta el a várost. Lásd: Pető Sándor: Kazáni október. Sarló és Kalapács. 1931. 2. sz. 41–44. old.

rektől. Néhány nap múlva jelenthették a vidéknek, hogy a lázadást teljesen leverték.⁵⁴

A moszkvai felkeléssel egyidőben az eszerek más városokban is kísérletet tettek a hatalom megragadására. Az ellenforradalmár eszereknek július 6—8-án Jaroszlavban sikerült néhány napig a hatalmat megszerezni. A kormányzósági Végrehajtó Bizottság mellett helyőrségi szolgálatot teljesítő 3. internacionalista zászlóalj 3. századát, amely a lázadás alkalmával őrségben volt, lekaszabolták. A többit lefegyverezték és volgai uszályokba zárták. A kínzások és a hosszú éheztetés következtében sok harcos elpusztult. Az életben maradtakat 16 nap múlva szabadították ki a felmentő csapatok. A városban tartózkodó 2. nemzetközi zászlóaljat a város központjából a vasútállomáshoz szorították és csak segítségére siető orosz és Garasin Rudolf nemzetközi zászlóaljainak segítségével kerülte el a megsemmisítést.⁵⁵

Hasonló, bár jóval kisebb méretű ellenforradalmi próbálkozásokra került sor Szimbirszkben, Ribinszkben és Muromban. Ezeket aránylag gyorsan felszámolták.

A szovjet kormány a lettek mellett előszeretettel alkalmazta a magyarokat nemcsak az ellenforradalmi lázadások leverésében, hanem az állami gabonamonopóliumról szóló rendelet érvényrejuttatásában és a városi munkásság élelmiszerrrel való ellátását biztosító élelmelési osztagokban is. Az ellenforradalmi elemek körében, beleértve a kulákságot is, a magyarok nem örvendek valami nagy szeretetnek, s ha az előbbieket módot találtak az elfogásukra, kegyetlenül legyilkolták őket. A Szociális Forradalom a „Magyarok és latisok” című cikkében megemlékezik arról, hogy az orosz munkások mellett milyen forradalmi érdemeket szereztek a lett és magyar vöröskatonák. „... amikor felragyogott a forradalom vörös napja, amely előbb a cár, utóbb a burzsoázia hatalmát is leperzselte Oroszországban, a latisok és a magyarok lettek az első, a legjobb katonái a forradalomnak. A szóke, szálás, karcsú, leányos latisok, akik az orosz forradalomtól várták Latvia felszabadulását is, meg a magyarok, akiket a forradalmi hév sodort, ragadt: egy esztendőnél tovább erős részt tettek ki abban a gerincben, amely köré lassan felizmosodott a Vörös Hadsereg teste...”⁵⁶ Ha a cikkíró tolla egy kevéssé el is túlozta ezt a szerepet, az elmondottak mégis sok igazságot tartalmaznak. Bizonyítják ezt maguk az ellenforradalmárok is. Az eszer agitátorok egyik vezérszónoka, Szpiridonova Mária nem egy-

⁵⁴ Hadtörténelmi Intézet visszaemlékezés-gyűjteménye. Giszti Pál visszaemlékezése. Lásd ezenkívül: Magyarországi levél c. cikk bevezető sorait. Pravda. 285. sz. 1918. december 29. 2. old.

⁵⁵ MLIA. 5. fond. 2. opisz. 7. cs., 35. ü. i. 1—7. old. (A polgárháborúban részt vett magyar internacionalisták ukrainai csoportjának első ülése. 1929. december 9.)

⁵⁶ Szociális Forradalom. I. évf. 68. sz. 1918. december 25. 2. old.

szer vádolta meg a bolsevikokat, hogy „magyar, kínai és lett szuro-nyokra” támaszkodnak.⁵⁷

Az eszer lázadások leverése után a Keleti Fronton a helyzet továbbra is igen súlyos maradt. Annak ellenére, hogy az Összoroszárszági Központi Végrehajtó Bizottság 1918. május 29-én elfogadta a dolgozók mozgósításiáról szóló dekrétumot, amely végleg szakít a hadsereg önkéntesek útján való feltöltésének elvével, a keleti fronton harcoló hadseregek személyi állománya huzamosabb ideig még mindig igen alacsony maradt. Az augusztus 1-re vonatkozó értesülések szerint az első hadsereg 12.851, a harmadik 24.681, a negyedik 24.270, az ötödik 8918 emberrel rendelkezett. A második hadsereg adatai nem ismeretesek, de létszáma szintén jelentéktelen volt.⁵⁸

Az internacionalista egységek szervezése, az orosz egységekhez hasonlítva viszonylag gyorsabban ment. A hadifogoly táborokban az emberek együtt voltak, katonai kiképzésben már részesültek, sőt huzamosabb ideig a harcban is részt vettek. A Legfelsőbb Katonai Tanács 1918. április 24-én elkészítette az internacionalista alakulatokra vonatkozó általános szabályzatot,⁵⁹ amely később alapját képezte a nemzetközi egységek szervezésének. A születő Vörös Hadsereg szervezésében még 1919 elején is igen erős a Vörös Gárda szervezési elveinek a hatása.⁶⁰

Kezetben zászlóaljnál magasabb internacionalista egységet nem szerveztek. Később is főleg rohamszázadokként és zászlóaljakként osztották be a nemzetközieteket egy-egy orosz vagy ukrán zászlóaljba, ezredbe vagy hadosztályba.⁶¹

Az internacionalista egység legelterjedtebb szervezési formája a zászlóalj volt. Az internacionalista gyalogsági keretzászlóalj szervezésére külön utasítást adtak ki, amely így hangzik:

„Egy zászlóalj áll:

I. zászlóalj parancsnok, politikai megbízott, segédparancsnok (adju-táns), orvos vagy orvostanhallgató, két írnok és a századok számának megfelelő küldönc.

⁵⁷ Levél Magyarországról. (Azok, akik gyűlöletesek az „internationalista” Szpiridovának.) Pravda, 285. sz. 1918. december 29. 2. old.

⁵⁸ VHKA. 3. fond, 6. opisz, 24. ü. 1. rész. 63. lap. Idézi N. I. Sítaáin: A Szoviet Hadsereg szervezése és építése az 1918–1920-as években. Katonai Kiadó. Moszkva, 1954. 84. old. (oroszul)

⁵⁹ VPKA. 2. fond, 1. opisz, 8. ü. i. 212. lap.

⁶⁰ Lásd: Pétervár városa Munkás Vörös Gárdájának Szolgálati Szabályzata (elfogadta a Vörös Gárda október 22-i városi konferenciája). Hadtörténelmi Közlemények, jelen szám. 300–303. old.

⁶¹ Zalka Máté erre vonatkozóan a következőket mondta el az internacionalisták Bajtársi Körének 1931. június 3-án tartott visszaemlékező estjén: „Mind-den magát csak valamire is becsülő orosz alakulat kellett, hogy rendelkezzen valami internacionalista csoporttal vagy lettekből, vagy magyarokból, vagy kínalokból, vagy románokból és i. t., mert az volt a rohamcsapat ebben vagy abban az ezredben, zászlóaljban ...” (VHKA. fond, 3. opisz, 336. ö. e. 3. lap. (oroszul).

II. 3 század, mindegyikében 3 szakasz, 3—3 rajjal.

Gépfegyverosztag 3 szakasszal, mindegyik szakasz két gépfegyverrel, telefonosztag és

adott mennyiségű munkásszázad.

III. A század állománya: századparancsnok, 3 szakaszparancsnok, 4 sebesültvivő, szolgálatvezető (ugyanő az innok), két szakács, bevásárló (artelcssik), kürtösök és mások a harcoló állományba számítandók.

IV. Az állomány egy része mint utász tanul és el kell látni a megfelelő szerszámokkal.

V. A gépfegyverosztaghoz az osztag állományának 50 százalékát a századoktól kell vezényelni a gépfegyverkezelés megtanulása céljából. Ha ezek a tanfolyam elvégzése után századaikba visszatérnek, újakkal helyettesítendőök, úgy, hogy bizonyos nap után az egész állomány tudja kezelni a gépfegyvert.⁶²

A Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg Nemzetközi Csoportjai Megalakítására Szervezett Bizottság, amely közvetlenül a hadifoglyok és politikai emigránsok I. Összoroszági kongresszusa után jött létre, egységes vezetést biztosított az internacionalista egységek szervezésében és megalakításában. A Bizottság külön jelenségekben számolt be az Összoroszági Központi Végrehajtó Bizottság elnökének, Jakov Mihajlovics Szverdlovnak, aki haláláig legközvetlenebbül foglalkozott a hadifogly mozgalom mondhatni minden fontosabb kérdésével.

Az OK(b)P Külföldi Csoportjainak Föderációja gyakran foglalkozott internacionalista egységek szervezésének kérdéseivel. Július 12-i ülésén ezzel kapcsolatban határozatot hozott internacionalista kommunista osztag szervezéséről, ugyanakkor elvetette a nemzetközi csapatok nemzetiségi elv szerinti szervezését.⁶³ Ez utóbbi, vagyis a nemzetiségi tekintetben egyszerű alakulatok szervezése a gyakorlatban nem vált be, mert egyes, különösen szláv alakulatok a burzsoá nacionalisták agitációjának hatására nem egyszer álltak át a fehérek oldalára.

Az internacionalisták közül a magyar nemzetköziek elsőként vették fel a harcot az ellenforradalmi cseh csapatok ellen Penzában,⁶⁴ Orenburgban, Omszkban, Krasznójarszkban, Irkutszkban, a Bajkál tó környékén, majd Ufában, Szimbirszkben, Kazányban és más városokban. A csehek fellépése váratlanul érte a helyi szovjeteket. A fehér csehek közeledésének hírére az omszki szovjet védelemre határozta el magát, és 1000 puskát bocsátott a hadifoglyok rendelkezésére. „Ezt az ezer darab puskát — hangzik az OK(b)P magyar csoportjának felhívása — fel kell használnunk, ha meg akarjuk menteni magunkat, ha ezzel együtt meg

⁶² Forradalmi Múzeum. Moszkva. Speciális magyar fond, év, szám nélkül. Litografálva.

⁶³ MLIA. 17. fond. 9. opisz. a Külf. Csup. Föderációja. 8. ö. e. 1. lap. (Jelentés az OK(b)P Központi Bizottságához 1918. július 15-én. Aláírták Kun Béla elnök, T. Pescariu titkár.)

⁶⁴ Gavrilovics: Az internacionalisták harca Penzánál. Sarló és Kalapács. 1931. 12. sz. 48—49. old.

akarjuk menteni az orosz forradalmat, amely a mi szövetségeseink, — a mi eljövendő forradalmunk támasza.”⁶⁵ Az 1000 internacionalistával azonban hiába próbálta Ligeti Károly megvédeni a várost, — nem sikerült. Omszk városa az ellenforradalmárok kezébe került. Az egyenlőtlen harcban sok internacionalista áldozta életét a forradalom ügyéért. Maga Ligeti súlyosan sebesülve, eszméletlen állapotban került az ellenforradalmárok fogságába, 1919. június 2-án, nem sokkal a város felszabadulása előtt, Omszkban kivégezték.

Említésre méltó hősiességgel küzdöttek az internacionalisták az Irkutszkért és Csitáért folyó véres védelmi harcokban. Irkutszkot a túlerő nyomása következtében kénytelenek voltak kiüríteni és a Bajkál tó partján fekvő Kultuk és Szoljanka városok közötti terepen védelem berendezkedni. Az ellenség első támadását az internacionalisták verték vissza, majd megérkeztek az orosz vörösgárdisták is, de úgy számbeli- leg, mint technikailag a fehér csehek így is jóval meghaladták a védők erejét. A szovjet csapatok 4, a csehek 30 ágyúval rendelkeztek. A Csitából érkezett, főleg hadifoglyokból toborzott utánpótlás sem tudta ellensúlyozni az ellenség fölényét,⁶⁶ annak ellenére, hogy az tekintélyes vérvesztéseket szenvedett. Augusztus végén a frontot nem lehetett tovább tartani, a megmaradt internacionalisták a hegyekbe és a tájgába vonultak vissza és beálltak az akkor szerveződő partizáncsapatokba. Körülbelül 350—400 internacionalista a tomszki szovjet tagjaival Reiner Károly és dr. Münnich Ferenc parancsnoksága alatt északi irányban vonult vissza az Ob folyón. A visszavonulás fedezésére Tajga állomásra küldték Szilágyi Imrét, a tomszki hadifogoly mozgalom egyik vezetőjét, aki maroknyi csapatával a csehekkel folytatott egyenlőtlen harcban életét vesztette. A tomszki nemzetköziek elérve Tobolszkot, csatlakoztak a Vörös Hadsereghez.

Internacionalisták a keleti, kaukázusi és a cárcini frontokon

A csehszlovák hadtest és a hozzája csatlakozó ellenforradalmi erők ellen csak a Volga vidékén bontakozott ki sikeres harc. A párt az ellentámadásra mozgósított minden erőt. Ebben az időben a Keleti Front majdnem minden hadseregében megindult a zászlóaljnál magasabb internacionalista egységek, ezredek és brigádok szervezése. Az első moszkvai internacionalista zászlóalj parancsnokát, Wienermann Jenőt a 25. hadosztály (1. hadsereg) keretén belül 1918 szeptemberében kinevezték az Alexandrov-Gáj-i frontesoport parancsnokává, ahol nagy számban harcoltak internacionalisták. Varga Gyula a 24. szibirszki Vashad-osztály (4. hadsereg) keretén belül a 216-os internacionalista ezred pa-

⁶⁵ Forradalom. Omszk. I. évf. 15. sz. 1918. május 26. 16. sz. 1. old.

⁶⁶ Müller Armond: A Bajkálon túli vörösgárdisták szerepe 1916-tól 1918 augusztusáig. Sarló és Kalapács. 1931. 8. sz. 47—49. old.

rancsnoka lett. A 216-os ezrednek jelentős szerep jutott a szeptember elején indított nagyarányú ellentámadásban, főleg Szimbirszk felszabadításában.

Szeptember 8-án az I. hadsereg parancsnokságától parancs érkezett: „birtokba venni Szimbirszket rövid, energikus csapással.” Szeptember 9-én és 10-én hajnalban a hadosztály egységei két alkalommal lendültek támadásba. A Szimbirszkbe vezető úton fekvő Ohotnyicsja állomás környékén véres harc alakult ki, ahol Varga Gyula internacionalista ezrede különös hősiességgel harcolt. Teljesen szétverte a fehéreket és sok foglyot ejtett. A foglyok nagy része a fiatal korosztályokhoz tartozó csuvas és tatár paraszt volt, akiket a fehérek erőszakkal mozgósítottak. A fehérek, bár komolyan kiépített, drótakadályokkal ellátott állásokkal rendelkeztek, a Vashadosztály kiüzte őket fedezékeikből. A vörös csapatok, amelyekben nagy számban harcoltak magyarok is, a megerősített volgai flottilla segítségével 10-én elfoglalták Kazányt,⁶⁷ 12-én pedig Szimbirszket. Az ellenség súlyos veszteségeket szenvedett és megkezdte a visszavonulást a Volga vonaláról az Ural felé. Főstratégiai céljáról, Moszkva elfoglalásáról azonban nem mondott le és biztosítani akart magának egy hídfőt Szimbirszkben és környékén, amelyre támaszkodva újabb támadást intézhet majd. Ennek az érdekében Szimbirszk irányában ellentámadást indított. Szeptember 16-án és 17-én súlyos harcok árán visszafoglalta N. Csasovnyát és az ott felállított útegeivel megkezdte Szimbirszk lövetését. A hadseregparancsnokság, hogy egységeit kivonja az ellenség visszacsapása alól, az újabb támadás előkészítéséig a Volga balpartját kiürítette. A két partot összekötő stratégiai fontosságú híd védelmét a 216-os internacionalista ezredre bízta. „...a fehérek gyilkos géppuska tüzében az ezred rettenhetetlen parancsnoka, Varga elvtárs — írja könyvében G. Gáj, a Vashadosztály egykori parancsnoka — maroknyi vitézzel nemcsak megtartotta az átkelő helyet, hanem még több géppuskát is zsákmányolt a túlsó partról a fehérektől. A hősi csata alkalmával a hídon életét vesztette 17 internacionalista elvtárs, kiknek közös sírja ma is Uljanovszk-Venyec főparkját díszíti.”⁶⁸

24-én az ellenfél erős tüzérségi tűz alá vette a várost, meg akarta rongálni a pályaudvart, hogy megakadályozza az erősítések és az utánpótlás beérkezését. A várost csak a tüzérség és a hidat megszálló néhány száz internacionalista védte. A helyzetet súlyosbította egy ellenséges páncélvonat megjelenése, amely egyre közelebb nyomult és tűz alatt tartotta a híd nyugati részét. A városban a tüzérségi tűz tűzvész-

⁶⁷ Kazány visszafoglalásáért folyó több mint 3 napos harcban részt vett a Kazányban alakult önálló internacionalista zászlóalj is, amely az 5. hadsereg kötelékében harcolt. Pető Sándor: Kazáni október. Sarló és Kalapács. 1931. 2. sz. 41—44. old.

⁶⁸ Gája Gáj: Harc a csehszlovákokkal a Közép-Volgán. Moszkva. 1931. 46—47. old.

és pánikot okozott. A csehek a hídon keresztül többször megpróbálták betörni a városba, de mindannyiszor véres fejvel voltak kénytelenek sok halottat hátrahagyva visszavonulni.⁶⁹

Október elején a Vörös Hadsereg újabb erősítések beérkezése és a harcoló csapatok átcsoportosítása után ismét támadásba lendült. A szovjet csapatok 3—4-én elfoglalták Szizranyt, 7-én pedig Szamarát, és tovább folytatták előnyomulásukat Ufa irányába. A 4. hadsereg kötelékében harcolt a 25. szamarai vörös hadosztály. A hadosztályhoz osztották be az első internacionalista ezredet, amelyet általában „magyar ezrednek” neveztek. Az ezred a támadó csoportok szizranyi átkelésének biztosítását kapta feladatul. Az internacionalisták egy szarátovi ezreddel együtt elfoglalták Hvalinszk városától 15 kilométerre északkeleti irányban lévő Elzaszka nevű helységet és ezáltal a fehérek hátába kerültek. Az ellenforradalmi, úgynevezett „néphadsereg” be sem várta a vörösök támadását, hanem szeptember 17-én reggel megfutamodott Hvalinszkból. A támadás ennek ellenére vonatottan bontakozott ki. Ennek következtében az ellenség képes volt tartalékokat felvonultatni és mint már említettük, Szimbirszk irányában támadást kezdeni. Ezért a Keleti Front vezérkari törzse, a 4. hadsereg parancsnokának szeptember 24-én határozott parancsot adott a Szizrány és Szamara elleni döntő támadásra. Az internacionalisták azt a feladatot kapták, hogy vágják el Szamarától a szizrányi ellenforradalmi erőket és így segítsék elő azok teljes megsemmisítését. Az internacionalisták a felkelt munkásokkal együttműködve a vasútvonal két hidját felrobbantották, s ráadásul két csehszlovák szállítmánnyal Szamara felé robogó szerelvényt kisiklattak és megsemmisítettek. A Szizrányból gyalogszerrel menekülő cseheket az internacionalisták az ivastyenszki gyár felkelt munkásaival igyekeztek feltartóztatni, de a Szamarából kiküldött 1500 főnyi jól felszerelt ellenforradalmár cseh csapat és a szizrányból visszavonulók bekerítették őket. Az ellenség összereje meghaladta a 6000 főt. Az ezrednek csak harmad része tudta véres harc útján kivágni magát a bekerítésből. 1200 főnyi állományából 800 embert veszített. Hősiességük azonban nem bizonyult hiábavalónak. A Vörös Hadsereg hamarosan bevette Szamarát.⁷⁰

A Vörös Hadsereg három hónap alatt (október—december) 150 000 négyzetkilométernyi területet szabadított fel az ellenforradalmárok megszállása alól. A Vashadosztály egyedül 70 000 négyzetkilométer területről verte ki az ellenséget (Szimbirszk, Szamarai és az Orenburgi kormányzóságok területéről) és több mint 800 kilométert⁷¹ nyomult előre állandóan keményen harcolva a szívósan védekező, nem ritkán veszélyes ellentámadásokat indító fehérgárdistákkal szemben. Ufa de-

⁶⁹ Ugyanott. 48. old.

⁷⁰ Varga József: Az első nemzetközi ezred harcai. Sarló és Kalapács. 1932. 8—9. sz. 94—96. old.

⁷¹ Lásd: Gajja Gáj: Harc a csehszlovákokkal a Közép-Volgán. Katonai Kiadó. Moszkva, 1931. 8. old. (oroszul)

cember 31-én, Orenburg pedig 1919. január 22-én szabadult fel. E harcokban kitűntek az internacionalisták is. Orenburg elfoglalásával létrejött az összeköttetés a Közép-Ázsiában harcoló Vörös Hadsereggel, amely a helyi szovjethatalom létszüksége volt. A felszabadított területeken a hadifoglyok tömegesen jelentkeztek a Vörös Hadseregbe, mert nem akartak tovább fegyvertelen áldozatai lenni az ellenforradalmárok terrorjának. Ufában például egy önálló internacionalista zászlóalj alakult, amelyet a környékbeli kulák lázadások leverésére vetettek be. Varga Gyulát ebben az időben előbb Szimbirszk, majd Szamara helyőrségeinek helyettes parancsnokává és végül Buzluk város parancsnokává nevezték ki. Később a 24. Vashadosztály harci csoportjának⁷² a parancsnoka lett.

Jelentős szerepet játszottak az internacionalisták 1918 nyarán és őszén a cárcíni frontszakaszon és Észak-Kaukázusban a fehér kozákokkal és az önkéntes tiszti ezredekkel folytatott harcokban. A Cárcin-Rosztov közötti frontszakaszon harcolt a II. tambovi nemzetközi ezred.⁷³ Az Asztrahányban alakult I. Internacionalista ezred zászlóaljai részt vettek az urali fehér kozákok és az észak-kaukázusi ellenforradalmi bandák elleni harcokban. Az internacionalisták nevéhez fűződik az augusztus 14-én kitört asztrahányi ellenforradalmi lázadás leverése is. Az ellenforradalmároknak ideiglenesen sikerült a hatalmat a kezükbe ragadni, de a forradalomhoz hű tengerészek és az internacionalisták együttes erőfeszítéssel visszaállították a szovjethatalmat. A város birtoklásáért folyó harcban nagy szerepe volt a várnak. A várba ellenforradalmárok vették be magukat. A tengerészek cselhez folyamodtak. Bementek az ellenforradalmárokhoz és felajánlották, hogy, ha a várban levő fehér csapatokat mellőlük adják, akkor megmutatják a bolsevikok rejtekhelyét. Az ellenforradalmárok beleegyeztek, és elküldték csapataikat a bolsevikok „megsemmisítésére”. Ezalatt Pados István vezetésével a nemzetköziek elfoglalták az őrség nélkül hagyott várat.⁷⁴ A kaukázusi, cárcíni, kubáni és doni frontokon az internacionalista és orosz alakulatokban több mint 4000 magyar harcolt.⁷⁵

1918 októberében a Külföldi Csoportok Föderációja az OK(b)P Központi Bizottságához intézett jelentésében foglalkozik az Orosz-Szovjet

⁷² Meg kell jegyezni, hogy a Vörös Hadsereg akkori szervezési elvei szerint egy gyaloghadosztály három lövész brigádból, egy lovas ezredből, egy légi osztagból, egy könnyű önjáró, vagy hegyi tüzérezredből állott. A lövész brigád két lövész ezredet foglalt magában. A Hadügyi Népbizottság 1918. április 20-án kelt 294. számú parancsa szerint egy gyaloghadosztály teljes létszáma 26.972, az ezredé pedig 2866 fő. A polgárháború körülményei között azonban ritkán tartották be ezeket a szervezési elveket. Míg a Vörös Gárdában gyakran találkozunk felduzzasztott zászlóaljakkal, addig a Vörös Hadseregben gyakran csak ezred, brigád és hadosztály keretekkel.

⁷³ Derecskei Illés: A II. internacionalista ezred harcaiból. Sarló és Kalapács. 1932. 8–9. sz. 94–96. old.

⁷⁴ Dömök József: Egy internacionalista életéből. Sarló és Kalapács. 1931. 1. sz. 55–57. old.

⁷⁵ Pusztai János: Le a kalappal! Szociális Forradalom. I. évf. 63. sz. 1918. november 20. 2. old.

Köztársaság területén harcoló internacionalistákkal is. Megemlíti, hogy csak az első vonalban több mint 50 000 nemzetközi harcol, nem számítva ebbe bele a helyőrségi, VCSK alakulatokban szolgálókat, akiknek igen magas volt a számuk, valamint az élelmezési osztagokba beosztottakat. Ezek létszáma is csak tízezrekben fejezhető ki. A kép még így sem teljes. Szibériában több ezer volt vörösgárdista hadifogoly vonult az erdőbe, hogy partizánharcot folytasson a japán, amerikai, angol, cseh és kolcsakista ellenforradalmi túlerővel szemben. A táborokban ezenkívül több tízezer hadifogoly várta azt a pillanatot, amikor beléphet a Vörös Hadseregbe.

Varga Gyula altábornagy kutatásai és visszaemlékezése alapján 1918 októberében a Vörös Hadseregnek az alábbi nemzetközi zászlóaljai, ezredei, csapattestei állottak harcban:

„1. Gavró Lajos volt bányász első asztrahányi nemzetközi ezrede Kirov elvtárrsal.

2. Cárícini Belvédelmi Zászlóalj.

3. Várospancsnoksági őrségi zászlóalj (Cárícinben).

4. Beketovki

5. Gumzjaki

6. Csernojári

} nemzetközi osztagok.

7. Cárícini első munkásezred 2 nemzetközi zászlóalja Sipek parancsnokkal.

8. Dundics, Szerdics nemzetközi lovas századai (2—8) Vorosilov, Tulák, Rudnyev parancsnoksága alatt.

9. Kamisini internacionalista zászlóalj.

10. Első internacionalista ezred Voropájevo mellett.

11. Első tombovi internacionalista ezred Kikvidze hadosztályában.

12. IX. hadsereg Liszkinél harcoló Marx Károly nevét viselő internacionalista osztag.

13. Szarátovi internacionalista őrségi zászlóalj.

14. Volszki internacionalista őrségi század.

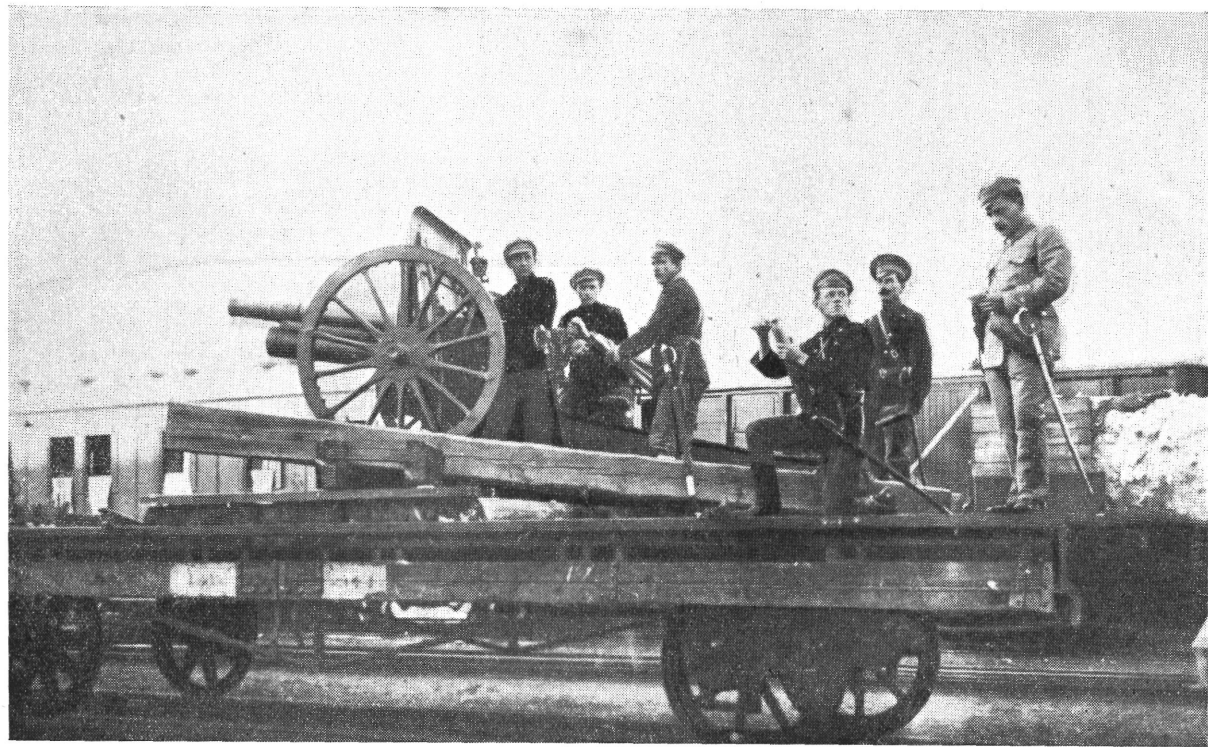
15. Volga menti engelsi „Októberi Szocialista Forradalom” nevét viselő internacionalista ezred.

16. Alexandrov—Gáj-i magyar internacionalista dandár, Wienermann, Görbe, 2 lövész és lovas ezred.

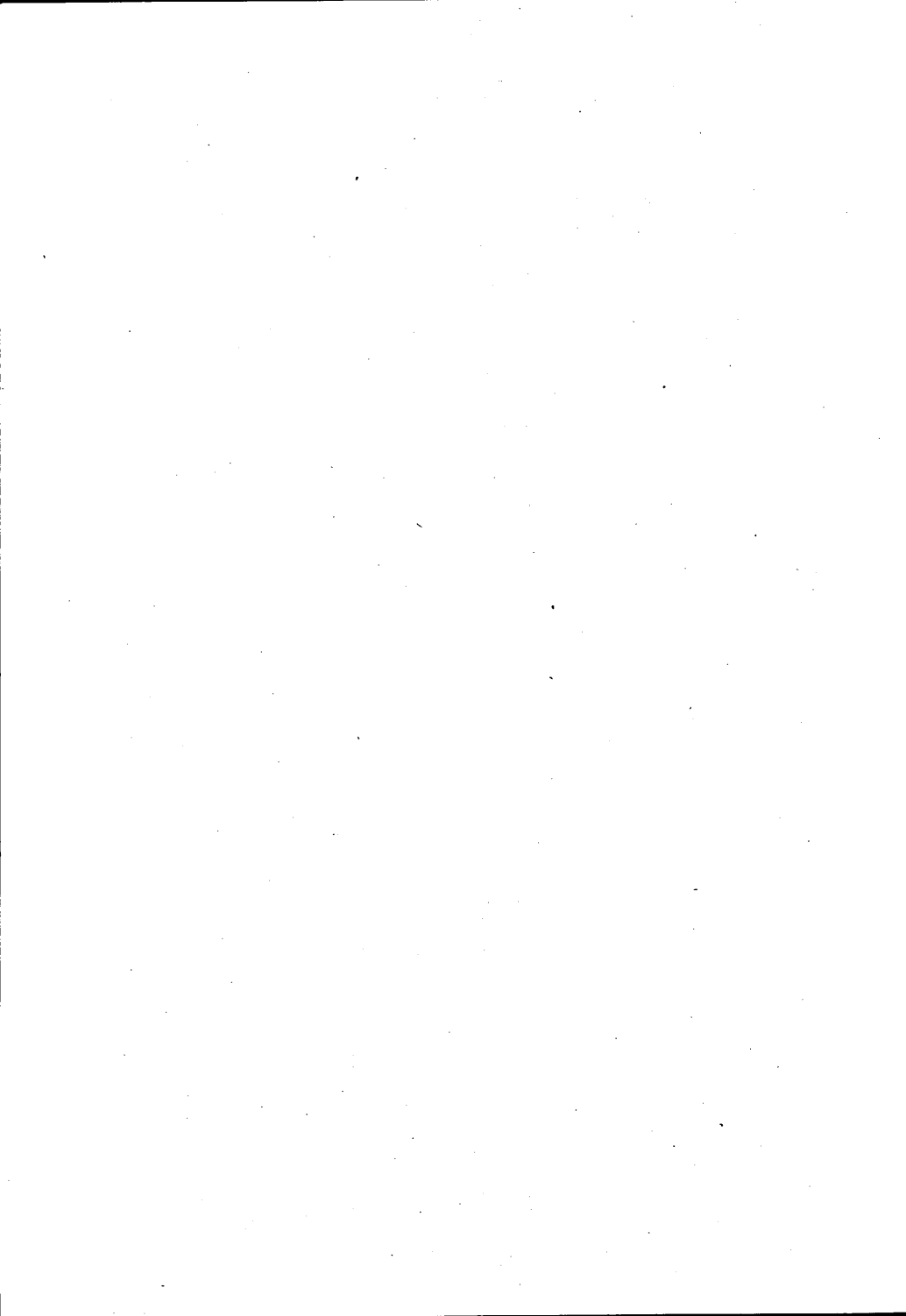
17. 22. hadosztály, Galane dandár nemzetközi egységei — támadásban Uralszk városa felé.

18. A Lenin elleni merénylet után a keleti főfronton a kiéheztetési zárlatot áttörő szovjet haderők első győzelmét kivívó csapattestek: a nemzetközi lövész ezred, géppuskás zászlóaljával Kazány, Szimbirszk, Szizrány, Szamára, Buzluk, Buguruszlán városok elfoglalása után támadásban... Ufa... Orenburg ellen.

19. Szizrányban Frunze elvtárs a Lenin nevét viselő magyar internacionalista ezred szervezését rendeli el.

Orenburgi magyar internacionalista tüzérek 1918.

20. Szamárai nemzetközi őrségi ezred (Major Gábor, Iványi elvtársakkal).

21. Buzluki hadifoglyok haláltáborra felszabadulása után egy hét alatt 2 magyar és vegyes (horvát, szerb, tót, cseh, román, osztrák, német) nemzetközi zászlóaljakat állít fel és a 24. Vashadosztály kötelékében frontra vetetett Szorocsinszk felé, az Orosz-Szovjet Köztársaságtól elvágtott Közép-Ázsiában harcoló turkesztáni Vörös Hadsereggel való kapcsolatot helyreállítása végett.

22. Közép-Ázsiában (az) orenburgi, szemirecsei, fergáni és az angolok ellen harcoló ashabadi frontokon több mint 10 000 nemzetközi harcol (Kuzsela, Székely, Lukács, Belovics internacionalista ezredei, Sziklai Sándor (a) magyar kommunárok osztagával és Papp József lovasdandárja 10 üteggel, Gábor József) — nem számítva a többi, külföldi származású, harcban álló kommunista létszámát, a harcoló nemzetköziek között 1400 a magyar kommunisták száma (a magyar nemzetközi ezredék létszámának 20 százaléka).

23. Észak-Kaukázusban:⁷⁶

Gyerbenti, Szvjatoj-Kreszt-i internacionalista ezred. Az angol intervenciók... előnyomulására Kirov, Ordzonikidze, Mikojan és a XI. Vörös Hadsereg rádióparanccsal elrendelik egy 6000 főnyi internacionalistákból álló csapatotest rögtöni bevetését Vlagyikavkáz—Groznij körzetében...

24. Ezenkívül internacionalista csapatok harcoltak Kizljár, Petrovszk mellett is.

⁷⁶ Kovács Imrénének 1919. március 20-án kelt a Káspi-Kaukázusi Front Külföldi Katonai Tanácsa tagjának a front Forradalmi Katonai Tanácsához az internacionalista alakulatoknak Asztrahányban történő összpontosítása tárgyában intézett jelentése felsorolja a fronton akkor harcoló nemzetközi csapatokat.

„Kocsubinszki” lovas osztag.

A sztavropoli tüzérbrigád és osztály.

Az atánami csapatok Szmirnov elvtárs parancsnoksága alatt.

A jaroszlavlvi osztag.

A sztavropoli zászlóalj, Arvamir, Alexandrovka, Szvjatoj-Kreszt, Neda elvtárs parancsnoksága alatt.

A vlagyikavkái hadsereg Mozdok, Prohladnája, Armatov elvtárs parancsnoksága alatt.

Az Indiki—Asztrahány-i útvonalon:

Nemzetközi druzsina Mayer elvtárs parancsnoksága alatt.

Pjatyigorszki német osztag Steiner elvtárs parancsnoksága alatt.

Az atamanszki osztag Koch elvtárs parancsnoksága alatt.

I-ső Tüzér üteg Fadi elvtárs parancsnoksága alatt.

II-ik Tüzér üteg Léva(i) elvtárs parancsnoksága alatt.

I-ső internacionalista Műszaki osztag.

Vörös ezred Ivanov elvtárs parancsnoksága alatt.

Szorokszki ezred.

A mozdoki Internacionalista zászlóalj Sztjepánov elvtárs parancsnoksága alatt.

I-ső Eszker ezred Gácsenkó elvtárs parancsnoksága alatt...”

(VHKA. 51/108. fond, 1. opisz, 19. ö. e. 2. és V. lap.)

25. Gomel és Szmolenszk stb. városokban a nemzetközi „Cseka” osztagai harcoltak a bel-ellenforradalmi összeesküvők ellen...”⁷⁷

Ez a felsorolás persze távolról sem teljes. Az internacionalista alakulatok pontos jegyzékének az összeállítása további hosszú és alapos kutatást követel még.

Nemzetközi az ukrán nép szabadságáért

A breszti béke és az Ukrán Radával kötött szerződés értelmében Ukrajnát német és osztrák-magyar csapatok szállták meg. A Központi hatalmak kimerülőfélben levő nyersanyag- és élelmiszertartalékait az ukrán nép kegyetlen kirablása útján szándékoztak pótolni. Az Ukrán Szovjet Köztársaság kormánya nem ismerte el a rabló békeegyezményt és megszervezte a fegyveres harcot a betolakodók ellen. A partizán csapatok már 1918 nyarára hadosztályokká szerveződtek és valóságos háborút folytattak a megszállók és a velük együttműködő burzsoá nacionalista ellenforradalmárok ellen. A moszkvai Kremlben működő magyar agitátor tanfolyamról számos hallgatót irányítottak az Ukrajnában elhelyezett osztrák-magyar csapatok között folytatandó politikai felvilágosító munkára. E munka megszervezésében jelentős szerep jutott Pór Ernőnek és Mészáros Gábornak. Ezek az egyszerű agitátorok százezer számra terjesztették a magyar nyelvű újságokat és rölapokat és az ukrán nép igazi képviselőinek a magyar katonákhoz intézett felhívásait. Elfogatásuk esetén hadbíróság és biztos halálos ítélet várt rájuk. Ők mégis vállalták ezt a proletárszolidaritás diktálta nemes feladatot. A Pravda 1918. július 13-i száma egy képet közölt a Jekatyerinoszlávban felakasztott magyar internacionalistákról. A képhez „Az osztrák—magyar imperializmus bestialitása” címmel Kún Béla írt cikket. „Ezt a képet Ukrajnából juttatták el hozzánk — hangzik a cikk. — Azt gondolhatnánk, hogy ukrán felkelő parasztok kivégzését ábrázolja. De a bitófákon nem ukrán, hanem volt hadifoglyok, internacionalista-forradalmárok, bolsevikok (vannak — *a szerk.*). A bitófák mellett tisztek állanak, körülvéve a kivégzetteket, akik a nemzetközi szocialista forradalom áldozataiként estek el, akik itt Oroszországban sajátították el a forradalmi kommunizmus tanítását és önfeláldozásukat ... De nemcsak Jekatyerinoszlávban állították a bitófákat. Nemcsak egyedül Ukrajnában állították fel őket. Állítják azokat Ausztriában és Magyarországon is...”⁷⁸ Hasonló kegyetlenséggel bántak el az internacionalista propagandistákkal a német és osztrák-magyar parancsnokságok Ogyesszában, Ivángorodon és más helyeken is. Ez a terror azonban már nem tudott gátat vetni a megszálló csapatok forradalmasodásának. A katonák, amikor az illegál-

⁷⁷ HIL. Internacionalista visszaemlékezés-gyűjtemény. Varga Gyula visszaemlékezése. 11—12. old.

⁷⁸ Pravda, 144. szám. 1918. július 13. 3. old.

lis forradalmi újságokban ezt a képet meglátták, kijelentették: „Mi megőrizzük nemcsak emlékezetünkben ezeket az elesett élharcosokat, hanem a bitófákat is, melyeken őket kivégezték, és ezekre a bitófákra fogjuk felhúzni azokat, akik ezt a vadállatiasságot elkövették.”⁷⁹

A megszálló csapatok között titkos forradalmi szervezetek alakultak, szaporodtak a parancsmegtagadások. Herszonban például egy egész hadosztály tagadta meg a parancsot. „A katonák egyre nagyobb érdeklődéssel kezdik olvasni a forradalmi irodalmat, amely nem tudni honnan, jelentős mennyiségben kerül kiadásra”⁸⁰ — írta a Pravda.

Súlyos csaták dúltak már 1918 nyarán az ukrán felkelők és a megszálló csapatok között. Ukrajna lángban állott. Az osztrák-magyar katonák már nemcsak megtagadták az engedelmességet, hanem egyenesen átálltak az ukrán parasztok oldalára. A podolaj kormányzóságban az osztrák-magyar katonák, akiket a felkelő parasztok leverésére küldtek, átálltak az utóbbiak oldalára. „Ez volt az első eset — írta a Pravda —, amikor a külföldi csapatok átálltak az idegen nép oldalára, az imperialista rablók elleni felkelés zászlaja alá...”⁸¹

Ezt követő hetekben megkezdődött az osztrák-magyar megszálló hadsereg katonáinak tömeges átállása az ukrán nép oldalára. Szeptember közepén 2 osztrák-magyar ezred állt át a felkelőkhöz.⁸²

A Rovnóban állomásozó osztrák-magyar katonaság körében lázadás tört ki. A hatalom a városban hosszú, véres harc után a felkelők kezébe ment át.⁸³ A lázadás átterjedt csaknem az egész rovnói kerületre. A rovnói lázadás különös jelentőségéről írva, a Szociális Forradalom megállapítja, hogy a lázadó katonák „most már nem dobják el fegyvereiket ..., hanem még erősebben tartják a kezükben, de nem testvéreik, hanem gyárosaik ellen”.⁸⁴

A központi hatalmak október folyamán az osztrák-magyar még fel nem lázadt csapatokat megbízhatóbb német egységekkel kezdték felcserélni. A leváltott egységeket a frontra akarták irányítani. A forradalmi gondolkozású katonák, midőn a parancsnokság ilyen tervéről tudomást szereztek, fegyveres ellenállást tanúsítottak a parancs végrehajtására kiküldött kormányhű csapatokkal szemben. Napirenden voltak az utcai fegyveres összefütközések. Melitopolban, Mariupolban és Jekaterinoszlávban a katonai parancsnokság a polgári lakosság kímélése

⁷⁹ Uo.

⁸⁰ Pravda. 171. szám. 1918. augusztus 14.

⁸¹ Pravda. 180. szám. 1918. augusztus 24. 1. old.

⁸² Az átállt csapatrészek egészen az őszi ausztriai, magyarországi és németországi polgári demokratikus forradalmakig együtt harcoltak az ukrán partizánokkal. Lásd: „Krasznojá Armija” (A Vörös Hadsereg) c. újság (a penzai kormányzói katonai komizariátus és a frontvezet orgánuma) 18. szám. 1918. szeptember 20. 4. old.

⁸³ Pravda. 202. szám. 1918. szeptember 20. 3. old.

⁸⁴ Rowno várát bevették a forradalmi osztrák-magyar csapatok. Szociális Forradalom. I. évf. 48. szám. 1918. szeptember 21.

érdekében elrendelte, hogy megállapított vészjel után a lakosság ne mutatkozzék az utcán.⁸⁵

Október végén a frontszolgálat megtagadása már a német csapatok körében is egyre gyakoribbá vált. A megszálló katonák nagy része igazságosnak tartotta az ukrán népnek az idegen imperialisták megszállásával és saját kizsákmányolóival szemben folytatott harcát, melyet a bolsevikok vezettek. Nem hittek már tisztjeiknek a kommunistákról szóló rémmeséiben. Gyakran mondogatták: „A bolsevikok jó emberek, igazuk van, mink is úgy fogjuk intézni a dolgot, ha csak hazamehetünk...”⁸⁶

A központi hatalmak elvesztették a háborút. A monarchiában októberben, Németországban november elején polgári demokratikus forradalmak zajlottak le. Megkötötték a fegyverszünetet. A Szovjetunió területén azonban még nem fejeződött be a háború. A fegyverszünet értelmében a német csapatoknak még egy ideig Ukrajnában kellett maradniuk, hogy megvédjék a népharagtól Skoropádszkij hetmant, majd az őt felváltó ellenforradalmi direktóriumot, amelynek egyik jellegzetes vezéralakja Petljura lett. A szovjet kormány figyelembe véve a nemzetközi helyzet változásait, 1918. november 13-án semmisnek mondta ki a breszt-litovszki békeszerződést. Ezt követően 15-ről 16-ra virradó éjszaka az angol és francia hajóhad benyomult a Fekete-tengerre. 23-án Novorosszijszkban, 27-én Szevasztopolban, december 1-én pedig Ogyesszében szálltak partra az intervenció antant-csapatok. Ezzel megkezdődött az intervenciónak egy új szakasza, amikor Németország leverése után az angol—francia és amerikai koalíció minden erejét Szovjet-Oroszország ellen fordította.

Ukrajna újjáalakult Ideiglenes Munkás-Paraszt Kormányára 1918 november 20-án az ország felszabadítására általános támadást indított. A hadműveleteket az 1. ukrán hadosztály Kijev, a 2. Harkov irányában kezdte meg. Az előrenyomuló csapatokat a lakosság kitörő örömmel fogadta. Az ukrán munkások és parasztok nagy számban léptek be a Vörös Hadseregbe. A megszálló csapatok és a velük együttműködő hajdemákok és petljuristák szívós ellenállást tanúsítottak. Az osztrák-magyar és német megszálló csapatok forradalmasodása befejezett tényé vált. A felső parancsnokság hatalma a legénység felett megszűnt. A vasutakat ellepték a rendetlenül visszavonuló csapatmaradványok. A katonák, hogy könnyebben jussanak haza, átadták fegyvereiket az ukrán partizánoknak.⁸⁷ Csak egyes csapatrészek tanúsítottak az antant uta-

⁸⁵ Nyugtalanok a német csapatok. Szociális Forradalom. I. évf. 1918. október 9. 2. old.

⁸⁶ Zúlik a hadsereg Ukrajnában. Szociális Forradalom. I. évf. 59. szám. 1918. október 30. 2. old.

⁸⁷ Megjegyzendő, hogy az 1919 folyamán Kijevben alakult I. internacionalista dandár nagy részét is még az osztrák-magyar hadsereg által otthagyt katonai anyaggal szerelték fel.

sítására jelentősebb ellenállást. A nyugati forradalmak hírére november 27-én a Vörös Hadsereg főparancsnoka elrendelte az internacionalista alakulatoknak az ukrán frontra való szállítását.⁸⁸

Az OK(b)P Külföldi Csoportjának Föderációja ugyanakkor felhívást intézett a forradalom nemzetközi harcossaihoz:

„...Rátok, a sok és dicsőséges harcot kiállított, próbált vitézekre vár Ukrajna német igából nemzeti járomba döntött földje — hangzik a felhívás. — Ezen a földön, ahol ma még benn ülnek a német és osztrák—magyar imperialista rabló hadak töredékei, ahol még fészkei vannak a hajdemákoknak, ahol most igyekeznek újból erőre kapni az ukrainai nemzeti rada, ezen a földön keresztül visz az utatok odáig, ahol azután a saját burzsoáziátok, saját árulítok ellen vihetitek sok harcot és sok diadalt látott fegyvereiteket!”⁸⁹

1918 decembere és 1919 januárja folyamán számos internacionalista egység érkezett az ukrán frontra. Az internacionalisták foglalták el Prohorovkát, majd az ukrainai szovjet csapatokkal részt vettek a Harkov elfoglalására irányuló hadműveletekben.⁹⁰ Harkov alatt harcolt ebben az időben az internacionalista Vasdandár is.⁹¹

Az 1918-as ausztriai, magyarországi és németországi polgári demokratikus forradalmak döntő fordulatot hoztak nemcsak a Szovjet Köztársaság külpolitikai helyzetében, hanem a hadifogoly-mozgalmon belül is. A kommunista hadifoglyok többsége (bár már pártmunka végzésére eddig is számosan tértek haza) hazatért. 1918 novemberében Moszkvában a magyarországi kommunisták értekezletet tartottak. Az értekezleten előzetesen megállapodtak a Kommunisták Magyarországi Pártjának megalapítására vonatkozóan és határozatot hoztak valamennyi kiváló agitátornak Magyarországra történő hazaküldéséről, kivéve azokat, akik a Vörös Hadseregben szolgáltak. November végéig összesen 80 magyar kommunista, a Magyar Csoport elnökségének mondhatni valamennyi tagja hazatért, hogy a baloldali szociáldemokratákkal és a forradalmi szocialistákkal megalakítsák a KMP-t, amely majd képes lesz az országban kibontakozó forradalmi fellendülésben vezetni a munkás- és paraszttömegeknek a proletárdiktatúráért folytatott harcát. A hazatértek között volt Kun Béla, Pór Ernő, Vántus Károly, Jancsik Ferenc, Rabinovits József, Kellner Sándor, Mészáros Gábor, Münnich Ferenc és sokan mások. Az említetteken kívül még ebben az időben tért haza a pártnak kb. 100—120 egyszerű sorkatonája is.⁹²

⁸⁸ Kommunista Forradalom vörös katonái. Szociális Forradalom. I. évf. 67. szám. 1918. december 18. 1. old.

⁸⁹ Szociális Forradalom. I. évf. 64. szám. 1918. november 27. 2. old.

⁹⁰ Szociális Forradalom. II. évf. 2. szám. 1919. január 8. 4. old.

⁹¹ Szociális Forradalom. II. évf. 7. szám. 1919. február 7. 4. old.

⁹² Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt magyar csoportjának beszámolója az OK(b)P Központi Bizottságához 1918 novemberi működéséről. MLIA. 17. fond, 4. opisz, általános rész, 35. ö. e. 1—2. lap.

A hadifoglyok tüntetéseken fejezték ki az orosz és a német forradalmak iránti szolidaritásukat.⁹³ A monarchia oroszországi külképviseletével megbízott tiszteket és diplomátákat elkergették. Az ügyek intézését a volt osztrák-magyar birodalombeli munkások és katonák Forradalmi Tanácsa vette át. A Forradalmi Tanácsot az akkori magyar kormány is kénytelen volt elismerni.⁹⁴

1918 nyarán a forradalmi fertőzéstől való félelmében a monarchia kormánya a hazatérő hadifoglyok számát gyakorlatilag a minimumra csökkentette. A hadifoglyok maguk is nehezen szánták rá magukat a hazatérésre, amikor otthon az olasz, a balkáni, vagy éppenséggel a nyugati front pergőtüze várt rájuk. Most ezrével lepték el a vasutat és igyekeztek haza, de a burzsoá magyar kormány a legkülönfélébb akadályokat gördítette útjukba. Számos hadifogoly, akik eddig passzívan szemlélték az eseményeket, beálltak az Ukrajnában előrenyomuló Vörös Hadseregbe, hogy fegyverrel törjenek maguknak utat Magyarországra.

Internacionalisták Frunze ellentámadásában

A győztes antant-hatalmak 1919 elejére veszélyes támadást készítettek elő. A főszerepet Kolcsak tengernagy seregeinek szánták, aki a körülötte levő nagyszámú angol, francia és amerikai katonai szakértők tanácsára még 1918 novemberében „Oroszország főkormányzójának” nevezte ki magát és a szibériai ellenforradalmi erőket saját vezetése alá rendelte. A szakértőkkel együtt tervet dolgozott ki a szovjet hatalom megdöntésére. A terv szerint Kolcsak és a Murmanszk—Archangelszk környékét megszálló intervenciós antant-csapatok Kotlasz és Vjalka körzetében történő egyesülése után együttes erővel támadnak a Szovjet-köztársaság fővárosára, Moszkvára.

Kolcsak szibériai hadseregével a front északi szárnyán támadást intézett a 3. hadsereg Perm előtti állásai ellen. A szibériai hadtest jól felszerelt és kiképzett 50 000 főnyi katonájával szemben a 3. hadseregnek 33 000 gyengén felszerelt, főleg parasztokból álló része védte a Permbe vezető utakat. A fehérek helyenként háromszoros túlerőre tettek szert. A vörös csapatok minden hősiessége ellenére, az árulás⁹⁵ és a rossz vezetés következtében, december 25-én Perm elesett. A harcokban az ellenfél is nagy veszteségeket szenvedett. A város elesését a polgárháború történetében „permi katasztrófának” nevezték. Káros következményeit csak a Központi Bizottság határozott beavatkozása számolta fel.

⁹³ Lásd: A hadifoglyok tüntetése. Pravda. 244. szám. 1918. november 12. 3. old.

⁹⁴ A moszkvai forradalmi tanács és a magyar kormány. Szociális Forradalom. I. évf. 66. szám. 1918. december 11. 3. old.

⁹⁵ Az árulás abban nyilvánult meg, hogy egyes ezredek a kulákok és más elemek befolyása következtében a fehérekhez pártoltak.

1919 tavaszán Kolcsak az egész front hosszában általános támadást indított. Csatlakozott hozzá délről Gyenyikin és Pétervár körzetében Jugyenyics. Gyenyikin Szaratov vonalában akart egyesülni Kolcsak seregeivel. A támadók körülbelül 550—600 000 embert vonultattak fel a Vörös Hadsereg ellen. A szovjet kormány a támadás megállítására és egy döntő ellentámadás megindítására céljából a 4. turkesztáni, az 1. és 2. hadseregekből Frunze vezetésével egy támadó csoportot különített ki. Frunze dolgozta ki az ellentámadás konkrét tervét, amely szerint oldalozó csapást mér a széthúzott fronttal rendelkező ellenforradalmi hadseregre, kettévágja az ellenség 3. és 6. hadtestét Buguruszlán irányában, hogy egyenként semmisítse meg azokat. A fő csapást délről a 31. és a 25. hadosztályok mérték. A jobbszárnyat a lovas brigád fedezte. Frunze mélyen át akarta törni a még számbeli fölényrel rendelkező ellenséges arcvonalat. A 25. Csapajev-hadosztály a Buzluk térségében április 18-tól egészen június 9-ig, Ufa elfoglalásáig az egész front harcát jelentősen befolyásoló taktikai sikereket ért el. Az ellentámadás annyira megrendítette Kolcsak frontját, hogy az ezt követő hónapokban hadseregének 1920 tavaszán történt teljes szétveréséig a Vörös Hadsereg támadásai előtt már nem tudott megállni.

Az ellentámadásban számos internacionalista egység vett részt. A 25. Csapajev-hadosztályban például több mint 2000⁹⁶ magyar nemzetközi harcolt. (Nem érdektelen megjegyezni, hogy Jugyenyics ellen a petrográdi fronton 1918 szeptemberétől két, 80—90 százalékban magyar zászlóalj⁹⁷ harcolt.)

Nemzetközi partizánok Szibériában és Távól-Keleten

Kolcsak vereségét elősegítették a Szibériában fellángoló partizán-harcok is. Sok volt hadifogoly magyar harcolt E. M. Mamontov, Scsetyinkin, Kravcsenko, Zsigálin, Lázó és mások vezette partizáncsapatokban. A szibériai és távól-keleti névtelen nemzetközi partizánok harcukkal a polgárháborúban részt vett internacionalisták történetének mondhatni legszebb lapjait írták meg.

1918. augusztus 18-án tartották a közép-szibériai és a Bajkálon túli bolshevik pártközpont, valamint a megmaradt Vörös Hadsereg utolsó értekezletét, amelyen elhatározták a szervezett frontális harc beszüntetését.

Az internacionalista csapatok értekezletén jelenlevő képviselői kijelentették, hogy fegyveresen kivonulnak a tajgába, ahol kivárják az események fejlődését tavaszig, míg a nép fel nem lép az intervenció ellen. Kérték az értekezlettől, hogy a felesleges fegyvereket adják

⁹⁶ Gavró Lajos. id. cikk. 69—74. old.

⁹⁷ Garasin Rudolf felszólalása az internacionalisták ukrainai csoportjának 1929. december 9-én tartott ülésén. MLIA. 5. fond, 2. opisz, 7. cs. 35. ü. i. 1—4. lap (oroszul).

át a nemzetközieteknek, amijt meg is kaptak. Körülbelül 500—600 főnyi, főleg magyar és ezenkívül pár száz osztrákból álló osztag⁹⁸ ágyúkkal, géppuskákkal felszerelve a csitai bank és a bányák aranykészletével a Közép-Szibériai Szovjet és a pártközpont vezetésével Zeja városán keresztül Ohotszk irányába vonult az Olekminszk városától 1200 km-re levő elhagyott bányák vidékére, kijátszva az üldözésére küldött 3. japán hadosztályt.

A csapat tartózkodási helyét sokáig nem tudták megállapítani, mert gondosan rejtették azt, s harcot közelében soha sem vettek fel. A pénzéhes fehéreket és japánokat állandóan foglalkoztatta e csapat hollétének a kérdése, mert tudták, hogy az aranykészletet, a partizánmozgalom anyagi bázisát az internacionalista partizánok őrzik. A csapat 1919 áprilisára az egyenlőtlen harc vagy áruulás folytán megsemmisült. Életét vesztette e csapatban a szibériai és Bajkálon túli külföldi kommunista csoportok Központi Bizottságának 87 tagja is,⁹⁹ akik közül 44 magyar volt. A többi 500 hősi halált halt nemzetközi nevét nem sikerült még megállapítani.

Szintén 1918 nyarán vonult vissza egy magyar osztag Weismann parancsnoksága alatt, amely előzőleg Szergej Lázó csapatában harcolt. Az osztag Tupiktól a Tingur folyón tutajok segítségével északkeleti irányban vagy 80 km-t haladt, de a zátonyok megakadályozták továbbhaladását. Azt a zátonyt, amelyen a csapat megállt, ma is „magyar zátonynak” nevezik. Az osztag létszáma kezdetben meghaladta a 700¹⁰⁰ harcost. 1919 elején Weismann a fehérek fogságába került és agyonlőtték. Lőszer és élelem hiányában a csapat nagy része elszéledt. A fehérek márciusban elfoglalták a tábort és az ottmaradtak közül sokat kivégeztek. Harcoltak ezenkívül még magyar partizánok a Silka, az Amur és az Uzsuri mentén is.

A hadifogolytáborok forradalmi szervezetei kapcsolatban állottak az illegális bolsevik szervezetekkel és támogatták a környékbeli szovjet partizánok harcát. 1919. július 30-án Krasznojárszkban felkelés tört ki, amit a fehér csehek és a kolcsakisták hamarosan levertek. A 12. csehszlovák lövészezred hadbíróasága föbelövette mint volt vörösgárdistákat és bolsevik párttagokat, akik összekötötésben álltak a felkelés előkészítőivel: Pap János gyalogost, Pável György gyalogost, Gáspár Béla hadapródot, dr. Forgács Dezső zászlóst, Dukesz Artur hadapródot, dr. Molnár Alajos hadapródot, Kraszovszky Dezső tizedest, Ludwig Kálmán zászlóst és Skoff Béla hadapródot. Egy felkelő forradalmár elrejtéséért halálra ítélték: Zséder Sándor tizedest, Saj Jenő gyalogost, Szekér Károly

⁹⁸ Partizánmozgalom Szibériában című 1925-ben kiadott könyv több oldalon megemlékezik erről a partizáncsapatról.

⁹⁹ A blagoveszenszki „Amuri Igazság” szerkesztőségének „Vörös Kárvária” c. könyvének 4. oldalán tünteti fel a 87 nevet. Lásd az itt közölt faksimilét.

¹⁰⁰ Csitai kerületi pártarchivum. 24. fond, 18. ü. i., 121. old.

СКОРБНЫЙ ЛИСТОК

Мартиролог борцов за свободу, за рабоче-крестьянское дело вписал в свои страницы много славных новых имен, погибших в борьбе за светлый идеал Социализма. Вот эти святые имена:

В Берлине: Роза Люксембург
и Карл Либкнехт.

Казненные в Благовещенске ино-
странные коммунисты:

Андерсон.

Мочкош.

Орман.

Дихтенауер.

Лискай.

Вермер.

Шрейдер Эрик.

Фонбальдт Фриц.

Деже.

Спарт.

Герю Людвиг.

Ковач Юзеф.

Краль Михаил.

Стопкач Михал.

Кура Петрио.

Асман Вальтер.

Сабу Имре.

Бингер Вилш.

Бако Бела.

Ракош Фердинанд.

Мартенс Карл.

Кши Януш.

Фаркош Януш.

Микоша Стефан.

Газда Михаил.

Кертес Александр.

Тодор Александр.

Пап Иштван.

Гуляш Франц.

Гудак Миклош.

Венега Пауль.

Бута Леопольд.

Кнапп Леон.

Быстрай.

Предгеча Юзеф.

Вейс Марк.

Мольнар Стефан.

Сабо Януш.

Завалица Карл.

Якоба Макс.

Конрад Юзеф.

Ринеша Карл.

Франц Юзеф.

Штиняэ Иоаган.

Штрох Курт.

Курт Алфред.

Лахтингер Франц.

Юнаш Георгий.

Бро Оскар.
Барт Людвиг.
Гамасевич Зигфрид.
Корт Юзеф.
Зингер.
Свяхон.
Дринич.
Вайнрей.
Панференц.
Верцин.
Церконецкер.
Кример.
Зонд.
Вальтер.
Завалина Эггланц.
Статиню.
Сторж.
Нинце Леопольд.
Сабо Михайель.
Мосай.
Биндер Людвиг.
Сафе Франц.
Мольбай Иштван.
Пелович Арделий.
Бирн Рейнауер.
Штейн Бергер.
Вагнер.
Губер.
Шмидт.
Гампель.
Гринвальд.
Бляшек.
Шиллер.
Галащевич.
Сунд.
Цимбула.
Коталло.
Суханек.
Омастер (самоубийство при аресте).

Назначенные советские деятели и члены партий в разных городах Сибири:

Шадрип казак, товарищ пред. Амурского Исполкома.

Шимановский—инженер, деятель совета.
Черноморднко.
Фомин Агей.
Крушко Федор.
Перебоев Василий.
Холощенко Арсений.
Чайкув Арсений.
Светличенко Иван.
Непомнящий Максим.
Сюткин Ф.—комиссар продов. Амурской обл.
Карагаев—красноармеец.
Халтурин.
И. Сибиряков.—левый эс-эр.
Л. Корытов (Совкредитов) — большевик.

Убитые японцами 26-го марта 1919 года:

Яков Шафир—большевик.
Шумилов—максималист.
М. Хабаров—максималист.
Чумаг—большевик.
Поселов—левый эс-эр. (комиссар труда Амур. Перолка).
Воробьев—комиссар просвещения.
Зубок—советский деятель.
Шемязин—(член совнархоза).
Мельниченко—большевик.
Константинович.
Семенчук.
Чесноков—инженер, большевик (председатель комитета Амурской жел. дор.).
Попов—большевик (председатель Свободненского Исполкома).
Дрогашевский Генрих—совет. деятель.
Федор Мухин—большевик, (председатель Амурского Исполкома).

По делу подготовки восстания в Благовещенске:

П. Кузнецов.

zászlóst. Ezekkívül még 5 tisztet végeztek ki, akik a táborban a nacionalista „Magyar Szövetségnek” voltak a vezetői: dr. Pély Géza hadnagyot, Székely Lajos főhadnagyot, dr. Száva István hadnagyot, dr. Katona Gyula hadnagyot és Fekete Emil hadnagyot. A szövetség Magyarország háború előtti határainak a visszaállítását tűzte ki céljául.¹⁰¹

A fehér csehek és a kolcsakisták terrorja elől a hadifoglyok nagy számban menekültek a partizánokhoz. Zalka Máté, aki Krasznójárszkban a szerencsés véletlen folytán megmenekült, egy csoport magyar hadifogollyal a tajgába vonult és ott csatlakozott Scsetyínkin partizánjaihoz. Ez a csoport egész 1920 februárjáig, Krasznójárszk felszabadításáig a partizán csapatban harcolt.¹⁰²

Nemzetköziek a turkesztáni frontokon

Lenin a Keleti Front csapatainak még 1918 végén azt az utasítást adta, hogy foglalják el minél gyorsabban Orenburgot és teremtsék meg az összeköttetést a hónapok óta teljesen bekerített Turkesztáni Vörös Hadsereggel. A frontparancsnokság e feladat végrehajtásával a 4. hadsereget bízta meg. A 24. Vashadosztályt a hadsereg ideiglenes hadműveleti alárendeltségébe vezényelték (a harci csoport parancsnoka Varga Gyula). Az angol imperialisták, akik Közép-Ázsia teljes gyarmatosítására törekedtek, a Vörös Hadsereg közeledtének hírére, mivel más módon nem tudták tervüket végrehajtani, ügynökük, Oszipov ezredes segítségével ellenforradalmi felkelést robbantottak ki Taskentben. Így akarták megakadályozni Szovjet Turkesztán egyesülését a központtal. A felkelést támogatták az ellenforradalmi érzelmű magyar tisztek is.¹⁰³

Oszipov a Turkesztáni Köztársaság hadügyi népbiztosa volt. Egyben ő volt az ellenforradalmi felkelés szervezője is. A felkelés kezdetén az internacionalisták nem láttak tisztán és Oszipov parancsait teljesítették. A városban a következő internacionalista alakulatok tartózkodtak: az internacionalista légió, egy gépfegyverosztag, 1 páncélvonat (amelynek géppuskásai internacionalisták voltak), 1 lovas alakulat. Az ellenforradalmárok főhadiszállása a 2. ezred kaszárnyája volt. A nemzetköziek azt gondolták, hogy harc folyik az eszerek és a kommunisták között, ezért a hadügyi népbiztost támogatták, csak később szereztek tudomást arról, hogy Oszipov ellenforradalmár, hogy kivégeztette a Központi Végrehajtó Bizottság elnökét, Votyncevet, a Népbiztosok Tanácsa elnökét, Figejszkijt és több más vezető szovjet- és pártfunkcionáriust. Az internacionalisták megtagadták a 2. ezred támogatását és átmentek a munkások oldalára. A légió, a páncélvonat és a lovasság átállása eldöntötte a fel-

¹⁰¹ Közli: Hadifogoly magyarok története. II. kötet. 423. old.

¹⁰² Lásd: J. Gordon: Zalka Máté. Szovjetszkij Piszátyel. Moszkva. 1956.

18. old.

¹⁰³ Lásd: György József hadifogoly tiszt följegyzését. Hadifogoly magyarok története. II. kötet 410. old.

kelés sorsát. Jelentős szerepük volt még a várban elszállásolt hadifoglyoknak, akik közül számosan ragadtak fegyvert, sőt egy géppuskás osztagot is alakítottak. Támogatták Bjelovot, a vár bolsevikok oldalára állott eszer parancsnokát, aki az ellenforradalmi lázadás után belépett a pártba. Oszipov, miután elvesztette az általa félrevezetett tömegek támogatását, a baszmacs bandákhoz menekült, ahol később megölték.¹⁰⁴

A legtöbb internacionalista az orenburgi és ashabadi frontokon harcolt, de nem hiányoztak a ferganai és a szemirecsei (hét folyó — a szerk.) frontokról sem. 1918 végén és 1919 elején Orenburg és Ashabad irányában egy-egy nemzetközi légiót vetettek be, ugyanakkor Taskentben és Szamarkandban újabb légiót szerveztek.¹⁰⁵ Az internacionalista csapatok turkesztáni frontokon való súlyának szemléltetése céljából megemlíthető, hogy az ashabadi fronton harcoló 8000 vöröskatonából 1 kirgiz ezred kivételével mind nemzetközi volt.¹⁰⁶

Turkesztánban a hadifoglyok 70 százalékát a magyarok tették ki.¹⁰⁷ Hasonló volt az arányszámuk a helyi Vörös Hadsereg internacionalista alakulataiban is.

Internacionalisták a Magyar Tanácsköztársaság megsegítéséért

1919 elején a nemzetközi reakció, igyekezve gátat vetni a forradalmi mozgalom terjedésének, meggyilkoltatta a németországi munkásmozgalom két legkiválóbb vezetőjét, Liebknecht Károlyt és Luxemburg Rózát. Magyarországon provokációt szervezett, amelynek kapcsán börtönbe zárták a kommunista párt számos vezetőjét. Az antant-csapatok, hogy elfojtsák a forradalmi mozgalmat, egyre nagyobb területeket szálltak meg. Egy ideig úgy nézett ki a helyzet, hogy Magyarországon a forradalom békés fejlődésére nincs sok remény és a munkáshatalmat csak fegyveres harc árán lehet kivívni. Erre az eshetőségre számítva, már 1918 decembere folyamán a hazai felkelő munkásság és parasztság közvetlen fegyveres támogatására,¹⁰⁸ — a lehetőségekhez képest — több internacionalista alakulatot összpontosítottak az ukrán frontra. Az összpontosítás végrehajtását Szlavovjár Csasztekre, a nemzetközi Vasdivízió parancsnokára bízták.¹⁰⁹

Annak ellenére, hogy a magyar proletárhatalom kivívásához a körülmények kedvező alakulása következtében nem volt szükség fegy-

¹⁰⁴ VHKA. 2861. fond. 3. opisz, 334. ü. i. 13—14. lapok.

¹⁰⁵ A turkesztáni vörös internacionalisták. Szociális Forradalom. II. évf. 1. szám. 1919. január 1. 4. old.

¹⁰⁶ VHKA. 28. 361. fond. 3. opisz, 334. ö. e. 15. lap.

¹⁰⁷ Osztrák-Magyar munkások és katonák tanácsa. Szociális Forradalom. II. évf. 6. szám. 1919. február 5. 4. old.

¹⁰⁸ A Vörös Hadsereg nemzetközi jelentősége. Szociális Forradalom. II. évf. 8. szám. 1919. február 19. 2. old.

¹⁰⁹ A Nemzetközi Vörös Hadsereg újjászervezése. Szociális Forradalom. II. évf. 4. szám. 1919. január 22. 4. old.

veres felkelésre, a Magyar és a később megalakult Szlovák Tanácsköztársaságok további léte azonban megkövetelte a Vörös Hadseregben harcoló sokezer internacionalista közvetlen katonai segítségét az antant és az általa biztatott csehszlovák és román burzsoá csapatok ellen vívott élethalálharcban. A Magyar Tanácsköztársaságnak 1919. március 21-én történt kikiáltása újabb lendületet adott ennek a munkának. A forradalmi volt hadifoglyok, különösen a magyarok és a románok, nagy lelkesedéssel fogadták a magyarországi tanács hatalom győzelmét és kérték, hogy a lehetőségekhez képest a nyugati frontra irányítsák őket, hogy ott harcoljanak a nemzetközi imperializmus erői ellen.¹¹⁰

A kialakult nemzetközi és katonai helyzet figyelembevételével a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának 1919. április 17-én kelt 730. számú bizalmas parancsa intézkedett a nemzetközi csapatok átszervezéséről. Megszüntette a nemzetközi csapatok szervezésével és irányításával foglalkozó szervet és az ezzel a munkával összefüggő összes ügyek intézését a nemzetközi Vörös Hadsereg szervezésével foglalkozó parancsnokságnak adta át. Egyben megtiltotta, hogy ezen parancsnokság megkerülésével nemzetközi csapatrészeket alakítsanak. A parancsnokság vezetését a cseh származású forradalmárra, Szlavovjár Csasztekre bízta. A nemzetközi csapatok szervezési helyéül Nyizsnij Novgorodot jelölték ki. Ide vezényelték Moszkvából a tartalékban levő nemzetközi zászlóaljat és a nemzetközi Vörös Hadsereg szervezésével foglalkozó parancsnokságot is.¹¹¹ A parancsnokság élén a katonai parancsnok és az általános osztálynak a vezetője állott. Az általános osztály alá tartoztak: a kiképzési és ellenőrzési, a politikai, a gazdasági osztályok, a komendánsi, az ügyeletesi és az egészségügyi részlegek.¹¹²

A parancsnokság Nyizsnij Novgorodban felmérte a hátorszáiban¹¹³

¹¹⁰ Lásd: Az I. asztrahányi internacionalista kommunista ezred parancsnokának 1919. március 27-én kelt jelentése. VHKA. 194. fond. 1. opisz, 277. ü. i. 70. lap.

¹¹¹ Magyar internacionalisták a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban. Kossuth Kiadó. 1957. 110—111. old.

¹¹² VHKA. 803(c)19. fond. 1. opisz, 39. ü. i. 30. lap.

¹¹³ Csasztek 1919 áprilisában összeállított egy nem teljes jegyzéket európai Oroszország területén a háországban állomásozó internacionalista alakulatokról. A jegyzék a következőképp sorolja fel a nemzetközi helyőrségi szolgálatot teljesítő internacionalista csapatrészeket.

„Szamára városa	— — — — —	internacionalista zászlóalj
Volszk városa	— — — — —	internacionalista őrszázad
Pokrovszk városa	— — — — —	német—magyar század
Kamisin városa	— — — — —	internacionalista őrszászlóalj
Szimbirszk városa	— — — — —	internacionalista osztag
Tula városa	— — — — —	internacionalista század
Balaszov városa	— — — — —	az 1-ső század a 6-ik szovjet ezredben
Voronyezs városa	— — — — —	
Pétervár városa	— — — — —	Vaszilje Osztrovszk kat. pság. int. osztag
Jaroszlávi városa	— — — — —	internacionalista század a jaroszlavii ezredben

Jaroszlávi városa — — — — — ezred üteg a VCSK. mellett ...”

VHKA. 803/10. fond. 1. opisz, 39. ü. i. 96. lap (oroszul).

és a fronton levő internacionalista csapatok helyzetét és hozzájárított a szervező munkához. Megalakította a III. internacionalista ezredet Június 2-től munkáját Kijevben folytatta. Ide tette át munkájának súlypontját az OK(b)P Külföldi Csoportjainak Föderációja is. Kijevben jelent meg a Föderáció lapja is, a Vörös Újság. Az internacionalisták katonai és politikai erejének Ukrajna fővárosában való összpontosításáról tanúskodik az a tény is, hogy Kijevben tartózkodott ez időben az OK(b)P Magyar Csoportjának több mint 4000 tagja.¹¹⁴

A Kommunisták Magyarországi Pártjának Külföldi Irodája március 28-án felhívást intézett az Oroszországban élő magyarokhoz. A felhívás felszólította a magyar munkás és paraszt volt hadifoglyokat, hogy támogassák és védjék az Orosz Tanácsköztársaságot az ellenforradalmi és intervenciók erőikkel vívott harcában, „...a nemzetközi proletárforradalom ügye közös — hangzik a felhívás. — A mi Magyar Tanácsköztársaságunk együtt áll és bukik a többiekkel, és amikor felfogjuk az imperialisták rohamát az orosz tanácsfrontokon, akkor testünkkel, életünkkel, vérünkkel védjük a magyar proletárdiktatúrát.”¹¹⁵ Az internacionalisták a magyar proletárdiktatúráért folyó harc fő frontjának mindig az orosz Szovjetköztársaság fennállásáért vívott küzdelmet tartották, mert ettől függött a magyar munkásoknak és parasztoknak a kapitalisták és a földesurak kizsákmányolása alól történő felszabadulása is. Fontos feladatuknak tartották, hogy minél hamarabb, minél hatékonyabb segítséget nyújtsanak a nemzetközi imperializmus jelentős erejét magára vonó Magyar Tanácsköztársaságnak. Az antant, hogy megakadályozza a magyar és az oroszországi Vörös Hadseregek egyesülését, amely Európában számos ország forradalmi mozgalma szempontjából beláthatatlan politikai és katonai következménnyel járt volna, nagymértékben pénzelt és segítette a nyugat-ukrajnai kulák és burzsoá nacionalista lázadókat. Ennek következtében Ukrajnában csupán 1919. áprilisában 93 nagyobb kuláklázadás robbant ki. Ehhez járult még a 2. Dnyeperen túli hadosztály eszer parancsnokának, Grigorjev atamánának¹¹⁶ lázadása is, aki Nyugat-Ukrajnában számos községbeni és városban szétkergette a szovjeteket és a bolsevikok, valamint a velük együttérző szovjet vezetők közül sokat legyilkolt.

A Vörös Hadsereg már május elején a Dnyeszter partján állott. Lenin 1919. május 14-én Kun Bélához intézett táviratában örömmel közölte, hogy „az ukrán hadsereg legyőzve a románokat, átlépte a Dnyesztert...”¹¹⁷ A reményt azonban Grigorjev és a vele együttműködő

¹¹⁴ MLIA. 17. fond, 4. opisz, 32. ö. e. 8. lap (oroszul).

¹¹⁵ Magyar internacionalisták a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban. Kossuth Kiadó, 1957. 109. old.

¹¹⁶ Grigorjev a februári forradalom után az ellenforradalmi burzsoá ukrán Rada, majd Szkropádszkij és a Direktórium csapataiban szolgált. 1918 őszén átállt a szovjethatalom oldalára, ahol brigád-, majd a 2. Dnyeperentúli hadosztály parancsnokává nevezték ki.

¹¹⁷ MLIA. 2. fond, 1. opisz, 9740. ö. e. 1. lap.

burzsoá nacionalisták szertefoszlatták. A Grigorjev-féle lázadás leverése után az újjászervezett petljurista csapatok akadályozták a magyar és szovjet Vörös Hadseregek egyesülését.

1919 nyarán Kijevben lázas szervező munka folyt. A nemzetközi Vörös Hadsereget szervező parancsnokságon dolgoztak Csaszteken kívül Varga Gyula (első titkár), Káplán Ferenc, Papp József, Nettich József, Garasin Rudolf, Szoki..., Iványi János és mások. A politikai szervezés terén jelentős munkát végzett még Baskovits József. A Vörös Hadsereg Főparancsnoksága a Kijevben alakuló internacionalista csapatokat a délnyugati irányban harcoló XII. hadseregnek rendelte alá. A hadseregparancsnok 1919. június 14-én kelt 28. számú parancsa értelmében július 1-re Csaszteknak egy internacionalista brigádöt (amely az 1., 2., 3. ezredekéből áll), egy tartalék zászlóaljat, két lovas osztályt és egy könnyű tüzér osztályt kellett szerveznie.¹¹⁸ Az újonnan szervezett és a huzamosabb ideje önállóan működő internacionalista ezredekben és zászlóaljokon kívül harcoltak még nemzetköziek más ukrán és orosz csapatokban is, így a 2. és az 5. ukrán szovjet hadosztályokban is.

A nemzetköziek derekasan kivették részüket Petljura és Gyenyikin ellenforradalmi csapatai ellen vívott súlyos harcokból is. A nemzetközi brigád 3. internacionalista ezrede, miután a Vörös Hadsereg Kijevből augusztus folyamán visszavonult, az ellenséges front mögött tevékenykedett és biztosította az Ogyesszában rekedt vörös csapatok visszavonulását. Az ezred a Koroszyen környéki harcok folyamán visszaverte Gyenyikin makacs támadásait és ezzel hozzájárult a fehér lengyelek és az orosz fehérgárdista csapatok egyesülésének a megakadályozásához. Az ezred ezenkívül még sok bosszúságot okozott Gyenyikin tábornoknak. Amikor a tábornok csapatai Moszkvát fenyegették és az „egységes és oszthatatlan” birodalomról álmodozott, az ezred egyesülve a Vörös Zászló renddel kitüntetett 38. hadosztállyal, Gosztomely környékén áttörte a frontot és még Kijevbe is benyomult.

A Tulában dolgozó magyar volt hadifogoly munkások, midőn Skuró és Mamontov atamánok lovassága a szovjethatalom arzenáljával szolgáló várost fenyegette, két munkászászlóaljat alakítottak és azonnal kivonultak a frontra.¹¹⁹

Gyenyikin egész Moszkva alá tört. Sikerei azonban nem bizonyultak tartósaknak. A párt az ország minden erejét a szovjethatalom létét fenyegető veszedelem elhárítására mozgósította. A kommunisták és szakszervezeti tagok mozgósítása, valamint a katonai erők átcsoportosítása következtében október elejére már az erőviszonyok a szovjet csapatok javára változtak meg. Ez lehetővé tette, hogy a Vörös Hadsereg támadásba menjen át. Az október 11-én a vörös csapatok részéről megindított orlov—kromszki hadműveletben, amely kiragadta a kezdemé-

¹¹⁸ VHKA. 803/19. fond, 1. opisz, 3. ü. i. 68. lap.

¹¹⁹ MLIA. 17. fond, 1. opisz, 92. ö. e. 2. lap (oroszul).

nyezést az ellenfél kezéből, az orosz, ukrán és lett vöröskatonák mellett részt vettek a magyarok is. Mamontov és Skuró ellenforradalmi lovas-ságát az I. lovashadsereg verte szét. A hadseregben számos magyar eszkadron is harcolt. Bugyonnij, aki az I. lovas hadsereg szervezője és parancsnoka volt, mindig elismerően nyilatkozott a magyar huszárok hősiességéről és harci ügyességéről.

A Magyar Tanácsköztársaság bukása után sok vöröskatonát átszivárgott a burzsoá román és ukrán csapatok által megszállt területeken és csatlakozott a Kijev körül harcoló I. internacionalista brigádhoz. „...Az orosz Tanácsköztársaság Vörös Hadseregébe százhusz főből álló magyar csapat tért vissza pár nap előtt — írta a moszkvai Vörös Újság 1919. szeptember 8-i száma. — Három hétig tartó kalandos és nehéz vándorlás után érkezett meg ez a maroknyi vörös katona Magyarországból Kiev alá törve utat magának. Kievnél az ott harcoló nemzetközi vörös csapathoz csatlakozzék...”¹²⁰

*Az internacionalista egységek újjászervezése
1919 végén és 1920 elején*

Az internacionalista egységek sorai a súlyos harcokban alaposan megritkultak. A nemzetközi brigádot november végén kivonták a frontról és Kazányban újjászervezték. Az internacionalista alakulatok szervezésének központja 1919 őszétől kezdve 1920 közepéig Kazány városa lett. Kijev kiürítése után a nemzetközi Vörös Hadsereget szervező parancsnokság gyakorlatilag megszűnt. Funkcióját augusztus 25-től fogva „Magyarország Forradalmi Bizottsága”¹²¹ vette át, amely a Magyar Tanácsköztársaság bukása után alakult meg azzal a céllal, hogy az internacionalista erőket a magyar proletárhatalom visszaállítására mozgósítsa.

Szeptember 30. után viszont az ügyek intézését a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának utasítása alapján az OK(b)P Külföldi Csoportjának Katonai Bizottsága végezte,¹²² amelyet 1920 júniusában megszüntettek¹²³ és helyette már a továbbiakban csak egy internacionalista szervező bizottság működött 1921 közepéig.

Az internacionalista csapatok szervezése kétségtelenül visszafejlődőben volt, részben azért, mert a hadifoglyok nagy része ekkorra hazautazott, másrészt amiatt a nagy vérvesztés miatt, amelyet az internacionalista alakulatok az állandó harcban elszenvedtek. A nemzetközi egységeket általában mint rohamcsapatokat alkalmazták. Ez viszont elkerülhetetlenül magával hozta a személyi állomány alapos csökkenését.

¹²⁰ Vörös Újság, Moszkva, I. évf. 2. szám, 1919. szeptember 8. 4. old.

¹²¹ VHKA. 803/19. fond, 1. opisz, 6. ü. i. 1. lap.

¹²² „Magyarország Forradalmi Bizottsága” megszűnésének körülményei még nem ismeretesek. Valószínű, hogy a Magyar Tanácsköztársaság közeleli hónapokban törővő visszaállítására már nem volt remény.

¹²³ MLIA. 17. fond, 7. opisz, ált. oszt., 92. ü. i. 59. lap.

Baskovits József az OK(b)P Magyar Csoportjának 1920. január 22-én tartott ülésén beszámolt a Vörös Hadseregben harcoló magyar vörösgárdisták helyzetéről. A beszámolójából kitűnik, hogy ez időben Ukrajnában csak egy önálló internacionalista ezred harcolt, a többi nemzetköziet, körülbelül 3—4000 harcost, képzett parancsnokok hiányában orosz ezredbe osztották be. Kazányban körülbelül 2500 internacionalista volt tartalékban és átszervezés alatt (ebből 800 lovas, a többi gyalogos). Az ezredék feltöltését csak a Szibériában a Kolcsak-uralom alól felszabaduló, körülbelül 60 000 főnyi, többségükben magyar hadifoglyokból lehetett remélni.¹²⁴

1920 elejére a Vörös Hadsereg felszabadította Szibériát és részben a távol-keleti területeket is. A hadifoglyok, akik átérték a cseh ellenforradalmárok és Kolcsak bandáinak kegyetlenkedéseit, tömegesen jelentkeztek a Vörös Hadseregbe. Erről tanúskodik az a tény is, hogy az 5. hadsereg 1920. február 13-án kelt parancsa elrendelte a III. Internacionáléről elnevezett, volt hadifoglyokból álló nemzetközi hadosztály felállítását. A hadosztály első brigádját az Acsinszokban, Krasznójarszokban és Kanszokban szervezett nemzetközi zászlóaljok alkották. A brigád első ezredének parancsnokául Varga Istvánt, a másodiknak pedig Müller Armandot nevezték ki.¹²⁵ A hadosztálynak volt két eszkadronja és két útege is. A III. Internacionáléről elnevezett hadosztályon kívül Petropavlovszokban 1920 februárjában és márciusában az Omszkból kiküldött Szabó Ferenc szervező kezdeményezésére megalakult egy nemzetközi lovas ezred is.¹²⁶

Krasznójarszok felszabadulása után a partizánharcokban részt vett Zalka Mátét az I. nemzetközi ezred zászlóaljparancsnokává nevezték ki. Maroknyi csapatával bravúros módon szerelte le és fogta el a Kolcsak hadseregben harcolt 6000 főnyi (5000 légénységi és 1000 tiszt) lengyel hadtestet.

Az I. nemzetközi ezredet bízták meg az ellenforradalmi csehektől elvett állami aranytartalék Kazányba történő szállításával is.¹²⁷ Lenin, röviddel az aranyvonat megérkezése után, magához kérte Zalka Mátét és javasolta, hogy a polgárháborúban tanúsított bátor és hőies magatartásáért aranyyelű tőrrel és karddal tüntessék ki. 1920 júliusában egy internacionalista ezred parancsnokává nevezték ki.

Kolcsak hadainak szétverése megnyitotta az utat Közép-Ázsiába is. A turkesztáni Vörös Hadsereg ezentúl közvetlen, állandó támogatást kaphatott a központtól. 1919. augusztus 18-tól a Turkesztáni Front

¹²⁴ MLIA. 17. fond, 7. opisz, ált. oszt. 92. ö. e. 11. lap.

¹²⁵ Forradalmi Múzeum. Moszkva. D. 111—20. E. O. sz. n. (oroszul)

¹²⁶ Forradalmi Múzeum. Moszkva. Beszámoló az internacionalista ezred munkájáról 1920. február 29. — március 18. között. Speciális magyar fond. sz. n. 1—3. lap (oroszul).

¹²⁷ Az aranyvonat kíséréséről számos legenda keletkezett. Zalka Máté volt az aranyvonat kísérő internacionalista zászlóalj parancsnoka. A vonat minden különösebb kaland nélkül érkezett meg Kazányba.

főparancsnoki teendőit a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának parancsa értelmében Frunze és Kujbisev látták el. A frontparancsnokság őrszázada magyarokból állt, létszáma 1919 végén 210 főt tett ki.¹²⁸

A közép-ázsiai ellenforradalmi erőket a Vörös Hadsereg a basmah bandák kivételével 1920 elejére leverte. Ezzel egyidőben segítséget nyújtott feudális uraik ellen fegyveresen felkelt hivai és buharai kánságok dolgozóinak is. Az emirek és kánok hatalma megdőlt. Két népi szovjet köztársaság alakult, melyek azonnal szövetségre léptek az Orosz Szövetségi Szovjet Köztársasággal.

Internacionalisták Vrangel és a lengyel pánok ellen

A szovjet köztársaság az 1920 elején beállott néhány hónapos lélegzetvételnyi szünetet, amely Gyenyikim csapatainak szétverésétől a lengyel pánok támadásáig tartott, a népgazdaság és a közlekedés gyors helyreállítására fordította. A párt az orosz munkásokon kívül mozgósította a volt hadifogoly szakmunkásokat is. Márciusban több mint 1000 szakembert irányítottak Irkutszkból az Uralba a termelés fellendítésére.¹²⁹

Az OK(b)P moszkvai magyar csoportja a lengyel burzsoá csapatok támadásának hírére 1920. május 17-ig tagságának több mint 20 százalékát mozgósította a frontra. A veszély növekedtével Kazányból újabb és újabb internacionalista egységek indultak a lengyel pánok ellen. 1920 márciusáig a Kazányban beszervezett 4000¹³⁰ nemzetközi katonának nagy részét is a nyugati frontra irányították. Zalka Máté visszaemlékezése szerint ebben az időben a frontokon 8 teljes internacionalista ezred harcolt, ezenkívül több nemzetközi zászlóalj, század és szakasz állomásozott Szibériában, Közép-Oroszországban és Turkesztánban.¹³¹

A lengyel fronton harcolt a különleges internacionalista hadosztály. A hadosztály alárendeltségében volt a híres 216-os internacionalista ezred is. Több internacionalistákból álló alegység harcolt az egyes orosz ezredekben és hadosztályokban is, így G. I. Kotovszkij híres lovas brigádjában 3 eskadron, a 88. lovas ezredben pedig 300 magyar huszár. A 72. lovas ezreddel 1920. február 1-én 650 internacionalista indult Kazányból a frontra.¹³²

A lengyel intervenciók ellen vívott harcokban ismét kitűnt a 3. internacionalista ezred, egyrészt a védelmi harcokban, amikor a Vörös Hadsereg kénytelen volt ideiglenesen feladni Kijevet, másrészt az ellentámadás alkalmával, amikor megtisztították a betolakodóktól egész

¹²⁸ MLIA. 17. fond, 7. opisz, ált. rész, 81. ü. i. 113. lap.

¹²⁹ Lásd: Rozanov 1920. március 15-én kelt az OKP Központi Bizottságához intézett táviratát. Forradalmi Múzeum. Moszkva. D. 113—20. E. O. sz. n. (oroszul).

¹³⁰ MLIA. 17. fond, 1. opisz, 9. ü. i. 2—3. old.

¹³¹ VHKA. 28.261. fond, 3. opisz, 336. ö. e. 6. lap.

¹³² MLIA. 17. fond, 7. opisz, ált. osz. 81., 92. ü. i. 113., 41. lap.

A HAZATÉRÖKHÖZ!

A szabadság országának vörös határai mindig nyitva álltak előttetek. — A Kolsács ellenforradalmi hordát szétvérvő csapatok felszabadítottak benneteket a rabsgárból s a proletarhadserg győzelmes katonái a hadifoglyok lágerék szomorú lakóihoz így szóltak: „szabadok vagytok, munkás testvéreink, menjétek, ahová akartok, ha a világ proletáriátusának felszabadításáért harcoló sorainkba álltok szeretettel fogadjunk benneteket, ha haza akartok menni, nyitva áll előttetek az út, menjétek — terjesztétek a forradalom eszméit, hirdesétek kíméletlen osztályharcot a mi, a ti kizsákmányolóink ellen, vagy maradjatok itt s dolgozzatok velünk vállelve a dolgozók országának felépítésén!”

Az orosz Tanácsköztársaság szabadságot adott nektek. Nem kérdezte senki tőletek a munkások és földműves szegények vörös országában, hogy kik vagytok, milyen nyelven beszéltek, testvári kezét nyújtott nektek, kenyerét megosztotta veletek, jogokat adott nektek az orosz proletáriátus azért, mert ti is ugyanolyan elnyomott, kizsákmányolt és a burzsoázia által agyonkínzott munkások és parasztok vagytok. — A legfontosabb és leghatalmasabb jogot, melyért otthon a szociáldemokrata vezérek letértek a forradalom, a kíméletlen osztályharc utjáról, a választójogot is megadta nektek a proletárok állama. — Szavazatok és beküldetétek a tanácsokba a ti husotokból és vérétekből való munkás elvársaitokat, akik igazi képviselői a munkásságnak és parasztságnak.

A nagy orosz forradalom feirázott minket káznýos nemtörődömségünkéből, forradalmasított, önudra ébresztette az eddig csak az osztrák-magyar burzsoázia játékszerét képező proletárokat.

Az orosz Tanácsköztársaság, átérzve a ti sóvárgó vágyaitokat az asszony, a gyerek, az öreg szülő után s tudva azt, hogy a nagy forradalom vörös lángjainál hevült proletár lelkek megértette az eszmét s ti tudni fogjátok teljesíteni történelmi hivatásotokat magatok s s a világ összes munkástevéreitek iránti kötelességeiteket, nem nézve, hogy a súlyos és nehéz viszonyok között vörös Moszkva és Pétervár éhező munkásai részére kevesebb élelmiszert fog szállítani s így a felszabadult vonatokon üteket küld az eszt határra. Orosz munkástevéreink éhezni fognak — de benneteket hazaszállítanak! Az öntudatos pétervári munkás egy fél font kenyérral is beéri, mert tudja, hogy a kenyeret hozó vonat a sokat szenvedett s szeretteitől az imperialisták gazsága következtében hat év óta elszakított proletárokat szállít tul a vörös határon.

Az orosz cár kancsukás kozákjai és kegyetlen csendőrei halálra kínozták a hadifoglyok tizezeit. — A turkesztáni homoktemetőben s a szibériai közös sírokban porlado agyonkorbácsolt magyar és más nyelven beszélő proletárok halála már régen meg van bosszulva s jeltelen sírjában rohad a legkegyetlenebb zsarnok Miklós volt orosz cár, akinek gyűlölt nevet átkozva ajkukon pusztultak el proletár testvéreink, mielőtt még utójára megláthatták volna a tisztamenti bogárháru kis kunyhót.

A Kerenszki hazug szocialista kormánya benneték még mindig az ellenséget látta s titkos aknamunkával riktította a noronikolajevszki tifusz s a murmáni cinga, még a turkesztáni malária által amegy is megtizedelt, fáradt soraitokat.

A Tanácsköztársaság forradalmi munkássága, Pétervár és Moszkva dolgozói, akik immár három év óta egyik kezükben a fegyverrel, a másikban a munkásszerszammal örökünek és meghalnak a világforradalomért, éhezni fognak csak azért, hogy benneteket haza szállítsanak.

Oroszország munkássága eme nemes tettéért nem vár tőletek köszönetet. — Egy elvársi kézzorítással burszúzik el tőletek a határon abban a biztos tudatban, hogy ti otthon nem feledkeztek meg forradalmi kötelességeitekről.

Induljatok utnak s vigyétek magatokkal az orosz proletárforradalom minden tanulságát. Menjétek haza s csak egy szikrát vigyetek magatokkal ebből a hatalmas, az egekben felül is felcsapó forradalmi tűzből.

Csak egy szikrát vigyetek magatokkal, de ezt őriztétek meg, vigyázzatok rá s ez a szikra majd lángra lobban s be fogja világítani azt az utat, amelyre itt rálepní még nem mertétek — de amely ut egytellen ut s a ti felszabadulásatokhoz vezet.

Ha a Balaton menti kis faluba haza lérve, az édes anyád helyett a szomszédod a kis falusi temetőben egy folyondárral belepett jeltelen sírt mutat;

ha serdülő fiad nem fogad a kapu félfánál szerető arccal, öreg népfelkelő és amikor keresed, azt mondja a jegyző ur, hogy az Isonzo partján van eltemetve;

ha kis családos helyett csak a parányi kódmórt meg egy pár elkopott orru szirmát találja majd a sápadt asszonyod panaszkolja, hogy a nagy inszighen elpuztult a gyerek!

ha a kispisti dohos munkásaiakába megterve fiatal híes társaság nem találod a rög nem látsi parányi szabóban s az ismerősök a pesti Huszár utcai kifestő sányokhoz utasítanak, ahol megtalálod az asszonyt, akit az éhség, a nyomor vert ki a l... és munkás-leadásból a tiszti banditák megvágytá harjába.

ha hallod, hogy testvérbátyádai, aki vörös katoná volt, a tiszti hóherók, a burzsoá bírák, Morthy véreibeit felszámolták.

ha Szatmár vagy Kolozs-megyéből, abból a faluból, ahol te születted s kora reggeltől késő estig szidált, dolgoztál, a román bojárok kiváznak s az Irtástól a Mármá vörös s megterti nagy utadban elláradva még csak pihenni sem engednek, hanem ismét rabszolgá munkára fognak.

és ha mezitlibb éhesen megérkezeli a Vág melletti akácimboas kis faluba s az egykori kis sárfészkeid romjait és egy szétdúlt tűzhelyet találasz csak és senki nem tudja még mondani, hova tűntek el a szétdúlt fészek lakói.

s ha ismét beköszörtenek abba a hadseregbe, amely csak munkásokat és parasztokat gyűjtök s amelyben a tiszti osztor a katonák arcát is végig szűnteti, s a tiszti csengő sarkánytuo nem csak a ló vékonyab vág, hanem a közönségs husát is felszabja.

s ha a városok utcáin munka nélkül nőborogva elszédül az éhségtől s látod, hogy az aranygalléros banditák a fényes éteremben kutyáikat etetik zsiros falatokkal s téged dohos szabóban éhes sovány, sápadt asszony és síró gyerek vár.

Akkor emlékezzetek ti mind valamennyien magyar munkások és földműves szegények az orosz forradalomra.

Égesse a lelketek a forradalmi szikra, amelyet magatokkal hoztatok a nagy tüztől s a szikránál is jobban égjen lelketekben a gyűlölet az elnyomóitok ellen, a paloták a kastélyok zsarnok dologtalan lakói ellen.

A földbirtokosok, a magyar zseniták, a gyárosok — Morthy véreibeit az aranycsillagos rablók ok az okai a ti szenvedéseiteknek, ők üzték halálba öreg szülőiteket, ők gyilkolták te munkás testvéreiteket, azért lett az asszony utcai ringyó mert a tisztek akarták ezt, énekek voltak a fiatal proletár nőtestre, ők kéltek a másvilágra az ártatlan munkás gyermekeket s ők dulták fel a sárfészket azalatt míg lakója az ő érdekeikért száz poklon és halálra keresztül vergődött.

Induljatok utnak gyűlölettel a lelketekben!

Induljatok utnak ököbde szőntott kézzel, s ne nyugodjon lelketek addig, míg kezeitekbe nem adják ok maguk a ti legádázabb ellenségeitek a magyar földbirtokosok, a magyar tisztek a fegyvert, a felszabadító fegyvert, amelyet azután eris, izmos, kerges munkáskezeteikbe biztosan tartva, ellenök fordítotok ugys Történelmi hivatásotok, az egész világot dögöző és kizsákmányolt proletárjai felszabadítására kell, hogy megragadjátok a Tisza—Duna hídok a fegyvert, s ne tegyetek le addig, amíg egyetlen egy magyar felforgató is él és létezik.

Induljatok utnak a legnagyobb örömmel, s ha megtérve oda, ahonnan Ferenc József gyilkos Parancsa 1914 ben kiragadott benneteket, nem találjátok meg, nem is fogjátok megtalálni többé soha azt, akit ok hagyatok, akkor jusson eszetekbe az orosz proletárlás dicső példája, akkor ábrándoztok fel végre makonyos közönyösségetekből, s legyetek a forradalom utjára.

Induljatok utnak s vigyetek magatokkal egy parányi szikrát a nagy orosz forradalom hatalmas tüzeiből s ezt az egyetlen szikrát majd lángra lobbantja a magas Tátráról a Karszt hegység felé vonuló őszl szellő.

Majd ha a gágogó vadlibak észak felől délre vonulnak, mi is megérkezünk hozzátok, segíteni nektek a ti harcotokban, mi nemzetköz vörös katonák, de előbb vezetni fogunk a magyar proletárok utolsó ellenségeivel, a lengyel pínókkal.

Bízotok bennünk, várjátok bennünket, mi is ott leszünk a nagy végső döntő küzdelemben.

Induljatok utnak abban a biztos reményben, hogy a forradalmi harcokban nem hagyunk titeket elveszni s a magyar felforgatók holttesteiből rakott maglyakon Tokajtól a Buda csongig együtt enekeljük az Internacionálé győzelmes akkordjait.

19149/1738

Ukrajnát. Június 5-én a 12. hadsereg, amelynek a kötelékében a 3. ezred is harcolt, átkelt a Dnyeperen és elfoglalta Kijevet. A hadművelet végrehajtása folyamán bekerítették és megsemmisítették a poznaí hadosztályt, a lengyel hadsereg egyik legjobb egységét.

A lengyel betolakodók Varsóig szaladtak. A Vörös Hadsereg azonban a vezetés hibái folytán a lengyel főváros alatt időleges vereséget szenvedett, és ismét a visszavonulás taktikáját volt kénytelen választani. A front stabilizálása után, október 12-én megkötötték a szovjet—lengyel fegyverszünetet. Ezután csak Vrangel csapatainak megsemmisítése maradt még hátra.

Vrangel a Krim-félszigetet tartotta megszállva és onnan indította támadásait Szovjetország fűtőanyag-bázisa, a Donyec-medence ellen. A terep, az időjárás neki kedvezett. Csapatait a francia és a más nemzetiségű tőkések a legkorszerűbb fegyverekkel látták el. A Krim-félsziget bejáratát elzáró perekopi erődítményeket az akkori katonai szakértők bevehetetlennek tartották. A hosszú háborúban elfáradt és meglehetősen elhasznált felszereléssel harcoló vöröskatonák ennek ellenére mégis elfoglalták. Ez a példátlan katonai siker nem a kitűnő haditechnikának, hanem a Vörös Hadsereg jó vezetésének és a harcosok magas morális fölényének volt köszönhető.

Szeptember végén a Déli Front főparancsnokául Frunzét nevezték ki. A Vörös Hadsereg Főparancsnoksága a nemzetközi lovas dandárt a turkestáni arcvonalról a krími frontra rendelte. Ezenkívül még több internacionalista alakulatot, így Zalka Máté ezredét is ide összpontosították.

A Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának 1920. október 1-én kelt 470. számú parancsa alapján az ausztriai internálótáborból nemrég szabadult Kun Bélát a Déli Front Forradalmi Katonai Tanácsa tagjává nevezték ki.¹³³

A magyar internacionalisták részt vettek az általános támadást megelőző időben a kahovkai hídfő körül dúló véres és kemény harcokban. Az általános támadás megindulása alkalmával a Vörös Hadsereg más egységeivel együtt átkeltek az erős szél következtében leapadt Szivas-öblön és meglepetésszerűen hátba támadták a perekopi erődítményeket védő fehérgárdistákat. A nemvárt támadás megzavarta Vrangel hadseregének sorait és meggyorsította az erődítmények, valamint az egész félsziget teljes felszabadítását. Számos magyar vöröskatonát kitűnt bátorságával és harci ügyességével. A 3. internacionalista lövészezred parancsnokhelyettese, Jánik Béla példát mutatva elsőnek ugrott ki az árokból és vezette az ezred rohamát Olevszk helység ellen. Ezzel nagyban hozzájárult az erős ellenállást kifejtő ellenség megsemmisítéséhez és a nevezett helység elfoglalásához.¹³⁴

¹³³ VHKA. 4. fond, 10. opisz, 960. ü. i. 3203 lap (nyomtatva).

¹³⁴ VHKA. 3942. fond, 3. opisz, 5. ü. i. 333. lap.

Vrangel kiűzése után Kun Bélát a felszabadult Krim Forradalmi Katonai Tanácsa elnökének nevezték ki,¹³⁵ aki jelentős munkát végzett a helyreállítási munkák és a pártélet megszervezése területén.

Az internacionalista egységekben mutatkozó parancsnokhiányt vörös parancsnokképző iskolák útján igyekeztek pótolni. Kezdetben a magyar internacionalisták a felsőbb katonai képzésre csak az orosz nyelvű katonai iskolákon tehettek szert. Ezért a moszkvai szovjet parancsnokképző tanfolyam hallgatója (300 magyar, 150 délszláv) 1920 júniusában kérte, hogy az internacionalisták számára külön iskolát létesítsenek.¹³⁶ Az első magyar kommunista tiszti iskola 1921 január elsején nyílt meg Bakuban Kapitány Gyula vezetésével.¹³⁷ Az iskola első tanfolyamának 98 hallgatója volt, de a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa 1921. április 16-án kelt parancsában 300 főnyi hallgatói keretet engedélyezett.¹³⁸ Ezzel párhuzamosan Moszkvában is működött egy hasonló iskola. A szibériai internacionalista egységekben fellépett parancsnokhiány enyhítése céljából még 1920 februárjában indítottak Omszkban egy ideiglenes jellegű parancsnokképző iskolát.

1922-ben a magyar internacionalista parancsnokképzést a párt igyekezett Péterváron összpontosítani. Ebben az évben nyílt meg a pétervári különleges katonai iskola. Az iskolán többszáz hallgató tanult. Az utolsó tanfolyam 194 hallgatója 1922. október 5-én végzett.¹³⁹ Ezután az iskola beszüntette működését.

A magyar internacionalisták Vrangel szétzúzása után részt vettek az 1921. március 1-én kitört kronstadti ellenforradalmi lázadás leverésében és Mahno anarchista bandáinak felszámolásában is. A polgárháborút követő években a békés építőmunkára való áttérés nagy nehézségekbe ütközött. Ezeket a bajokat növelték az elszaporodott kulák és más rablóbandák garázdálkodásai. E bandák elleni harc még komoly erőfeszítéseket kívánt a Vörös Hadseregtől. Az ezzel összefüggő katonai feladatok megoldásában ott találjuk az internacionalistákat is. Varga Gyula, mint a Don és az Ural vidéken Popov és Szerov bandái ellen harcoló vörös csapatok parancsnoka, sikeresen oldotta meg a rábízott fontos feladatot. 1921 végére a bandákat sikeresen felszámolták.

Több magyar internacionalista harcolt a Vörös Hadseregnek azon egységeiben, melyek 1921-ben segítséget nyújtottak a mongol népnek az intervenciók és a feudális urak ellen vívott felszabadító harcában. Miután a vörös csapatok 1922-ben Távol-Keleten Volocsajevszk és

¹³⁵ A Déli Front 1920. november 16-án kelt 215/51. számú parancsa. VHKA. 101. fond, 1. opisz, 8. ú. i. 55. lap.

¹³⁶ MLIA. 62. fond, 1. opisz, 155. ú. i. 46. lap.

¹³⁷ VHKA. 564. c/24.914. fond, 1. opisz, 2. ú. i. 7. lap.

¹³⁸ VHKA. A Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa parancsainak gyűjteménye. 1921. 272. ú. i. 345. lap.

¹³⁹ VHKA. 564. c/24.914. fond, 1. opisz, 51. ú. i. 15–16. lap.

Szpászok alatt szétzúzták a fehér hadsereg maradványait és az őket támogató japán megszálló csapatokat, október 25-én bevonultak Vlagyivosztojka. Ezzel a szovjet nép győzelmével lezárult az 5 évig tartó polgárháború és kezdetét vehette a békés építőmunka.

Az internacionalista alakulatok leszerelése már 1920 végén megindult és 1922—1923-ra befejezést nyert. A nemzetközi vöröskatonák közül sokan hazatértek az ellenforradalmi Magyarországra, hogy itt-hon végezzenek illegális munkát népük felszabadítása érdekében, más részük vagy tovább szolgált mint parancsnok a Vörös Hadseregben, vagy pedig a Szovjetunióban bekapcsolódva a békés termelőmunkába, részt vett az új, szocialista társadalom építésében.

*

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom barikádjain megvalósult a különböző nemzetek forradalmárjainak igazi, harcoss vértől áztatott szövetsége.

„Az elvtársaknak — mondta V. I. Lenin 1918. augusztus 2-án a Varsói Forradalmi Ezred gyűlésén — az a nagy tisztesség jutott osztályrészül, hogy fegyverrel a kezükben védjék a szent eszméket, és hogy együtt harcolva azokkal, akik tegnap a fronton ellenfeleik voltak — németekkel, osztrákokkal, magyarokkal —, gyakorlatilag valószínűsítik meg a népek nemzetközi testvériségét.”¹⁴⁰

Az oroszországi szovjethatalom oldalán harcoló internacionalisták nem voltak emberfeletti hősök. Igaz emberek voltak, akik az Oroszországban dúló osztályharcban az orosz munkásosztály és pártja, a bolsevik párt mellé állottak. Többségükben nem voltak marxisták, de felismerték, hogy a dolgozók igazságáért egyedül a kommunisták harcolnak a legkövetkezetesebben.

Nagy részük nem volt párttag, de sorsuk a kommunista sorsa lett; harc, és ha a munkásosztály ügye úgy követelte — mártírhalál.

¹⁴⁰ V. I. Lenin: Művei. 4. kiadás. 28. kötet, 26. old.